

המדור הבבליוגרפי

הרב מאיר וונדר

מפתח מוער

למאמרי רפואה והלכה שנדפסו בספרי השו"ת
ובכתבי-עת תורניים בשנת תשמ"ו

רשימה קודמת: ספר אסיא ז', עמ' 307-402

תוכן הפרקים

6 - 1	כללי	א.
14 - 7	רפואה	ב.
21 - 15	תפילין	ג.
37 - 22	תפילה וברכות	ד.
57 - 38	פיקוח נפש	ה.
85 - 58	שבת	ו.
107 - 86	מועדים	ז.
117 - 108	איסור וסכנה	ח.
145 - 118	טהרה	ט.
156 - 146	מילה, נדר, זקן	י.
161 - 157	השתלות	יא.
181 - 162	חולים ונפטרים	יב.
186 - 182	כהנים	יג.
198 - 187	לידה וסירוס	יד.
220 - 199	בעל ואשה	טו.
225 - 221	גט ויכום	טז.
230 - 226	גזיקין	יז.
237 - 231	הפלות	יח.
241 - 238	הפרייה מלאכותית	יט.

רשימת הספרים וכתבי-העת

1. אוצרות ירושלים הרב משה אברהם לנדא, ירושלים
2. אור ליהודה כולל מנחת יהודה סטיטשין, ברוקלין
3. אור תורה ישיבת כסא רחמים, בני ברק
4. אסיא המכון ע"ש ד"ר פ' שלזינגר ז"ל לחקר הרפואה ע"פ התורה, ע"י המרכז הרפואי שערי צדק, ירושלים
5. ארשת המחלקה להסברה דתית במשרד הדתות, ירושלים
6. האשל המועצה הדתית, באר שבע
7. באר שרים ג' הרב אברהם יפה — שלזינגר, ז'נבה
8. בדרך אפרת ישיבת שבות ישראל, אפרת
9. בית אהרן וישראל מוסדות קרלין סטאלין, ירושלים
10. בית מרדכי הרב מרדכי שטיין, הזורעים
11. בנתיכי חסד ואמת חברה קדישא, תל אביב-יפו
12. בצל החכמה ה' הרב בצלאל שטרן, ירושלים
13. בשבילי הרפואה בית החולים קרית צאנו ע"ש לניאדו, נתניה
14. דובר שלום ב' הרב שלמה טובים, יהוד
15. דובר שלום ה' הרב שלום קרויז, ברוקלין
16. הדרת מלך כולל שליד מזכירות האדמו"ר מלובאוויטש, ברוקלין
17. ויען אברהם א' הרב אברהם מאיר איזראעל, ברוקלין
18. חזון ישעי' הרב ישעיה פירסט, ברוקלין
19. חיי הלוי א' הרב יוחנן סג"ל וואזנער, מונטריאל
20. חמדת אפרים הרב אפרים שרגא לוינטל, ברוקלין
21. יפה נוף הרב יצחק מזיא, אשכנז
22. כרם שלמה תלמידי האדמו"ר מבאבוב, ברוקלין
23. להורות נתן ה' הרב נתן גשטטנר, בני ברק
24. המאור הרב מאיר אמסעל, ברוקלין
25. מבשר טוב ב' הרב מאיר אייזיקזון, ניו יורק
26. מוריה אגודת מוריה, ירושלים
27. המחנה החרדי קהל מחזיקי הדת (בעלזא), ירושלים
28. מנחת חיים ב' הרב חיים אמסלם, שרשרת
29. מנחת יהודה א-ב הרב יהודה שטרית, עפולה-ירושלים
30. נחלת דוד כולל נחלת דוד דמתיכתא תורה ודעת, ברוקלין
31. ספר אביעד מוסד הרב קוק, ירושלים
32. עמק הלכה-אסיא א' מכון שלזינגר וקרן עמק הלכה, ירושלים

השכועון לקהילה הדתית, ירושלים	ערכ שבת	33.
הרב חיים דוד הלוי, תל אביב	עשה לך רב ז'	34.
בתי הדין הרבניים בישראל, ירושלים	פסקי דין	35.
הרב שמחה עלברג, ברוקלין	הפרדס	36.
כולל תורה ויראה דרבנו יואל דסאטמאר, ניו יורק	פרי תמרים	37.
התנועה העולמית של המזרחי, תל אביב	הצופה	38.
מוסדות חסידי גור, ירושלים	קובץ תורני מרכזי	39.
הרב שמואל הלוי וואזנר, בני ברק	שבת הלוי ר'	40.
הרב כלפון משה הכהן, ג'רבה	שואל ונשאל ר'	41.
הרב שרגא פייביש שנעבאלג, לונדון	שרגא המאיר ה'	42.
מכון צומת, אלון שבות	תחומין ז'	43.
הרב נפתלי הירצקא הניג, ברוקלין	תפארת נפתלי	44.

רשימת התשובות והמאמרים

א. כללי

1. ספר אסיא. מאמרים, תמציות וסקירות בעניני הלכה ורפואה, כרך ה. העורך: מרדכי הלפרין. עורך משנה: יחיאל שלזינגר. ירושלים, מכון שלזינגר הוצאת ראובן מס, תשמ"ו, 334 עמ'.
- כולל כמחצית החומר שהופיע בחוברות אסיא, לג-מ.
2. חברה והלכה. בירור בעיות חברה לאור ההלכה: חינוך ובריאות. הרב אפרים זלמנוביץ. מזכרת בתיה, מכון העם והמדינה, תשמ"ו, 281 עמ'.
- מעמ' 217: שירות רפואי לאח"מים; מדוע לסינים עינים טרוטות; רגישי הגלוטן חולי הצליאק; סכר לשיכר; סמים קלים; הגורמים לשימוש בסמים; סיכוי לנרקומנים; חודש ישיבה; כלבת; תרופה מונעת ל"איידיס"; המתת חסד.
3. קונטרס הרפואה, כסוף שו"ת תשובות והנהגות. הרב משה שטרנבוך. ירושלים, נתיבות התורה והחסד, תשמ"ו, עמ' ש-שטו, סי' תתנו-תתצח.
- בעניני רפואה גם הסימנים: מא, קא, קכא, קמ, קנט, קצה, רמד, רסג, רצו, שב, שטז, שמט, שפג, תנו, תסה, תעא, תצא, תצז, תצח, תקא, תקכ, תקפו, תקף (או תקץ?), תקצד, תרסג, תרסה, תרעז, תרעט, תשלז, תשסט, תשעה, תשפו, תשפח, תתלג.

4. קונטרס קיצור פסקי הלכות. הרב שלום קרויז. בסוף ספרו שו"ת דובר שלום, ח"ה, עמ' שכא-שסו.
- פסקים בעניני רפואה בסימנים: א, כז, ל, מט, נז, סב, סה, סז, ע, עה-עז, צב, צג, קיא, קיז, קכג, קכד, קצב-קצו, רא, רט-ריא, ריח, רכ, רכא, רס, רסג, רע, רעג, רעד, רעז, רצב, שה.
5. מפתח מוער למאמרי רפואה והלכה שנרפסו בספרי השו"ת ובכתבי-עת תורניים בשנת תשמ"ג. הרב מאיר וונדר. אסיא מא, 56-88, ספר אסיא ז', 307-339; אסיא מב-מג, 120-145, ספר אסיא ז', 340-365.
6. פרקים בפתולוגיה בתלמוד ובנושאי כליו. ד"ר אברהם שטיינברג. אסיא מא, 55-51; מב-מג, 105-119.
- פרק ז: דרכי המרה, ספר אסיא ו', 249-253; מערכת העיכול, ספר אסיא ו', 226-240.
- ב. רפואה**
7. הזדקקות לרופאים על פי ההלכה. הרב משה וינברגר. עמק הלכה — אסיא א, 12-34.
- בירור ארבעת השיטות בנושא זה, ומסקנות מעשיות לפי מהות המחלה. כשהרופאים גילו בריאה נקודה כלתי מזוהה, ואינם יודעים אם זה גידול ממאיר, רשאי לבטוח בה' ולא לעשות ניתוח.
8. ניתנה רשות לרופא לרפאות. הרב עזריאל יהודה זיו. הפרדס, טבת תשמ"ו, 21-22.
- בקושיית המהר"ץ חיות, מדוע השמיט זאת הרמב"ם.
9. רפואה וסכנה. הרב ישראל רייזמאן. חוברת חידושי תורה שעל יד כולל נחלת דוד, תשמ"ו, לה-מ.
- מקורות בהלכה שיש לדרוש כרופאים ורפאות, ולעשות ניתוחים.
10. החילוק שבין הפסוקים "כי אני ה' רופאך" ו"רפא ירפא". הרב מאיר אייזיקזאהן. להרב צבי רידער. מבשר טוב, ח"ב, סי' ע, עמ' רפא.
- כרופא בשר ודם נאמר רפא ירפא בכפל לשון ועם דגש, כי עדיין נשאר משהו, ואם טעה צריך רופא נוסף לתקן, אבל אני ה' רופאך בשלמות ובפעם הראשונה.
11. היתר השתדלות לעשות ביטוח בריאות. הרב אברהם מאיר איזוראעל, להרב אברהם יצחק הופמן. ויען אברהם, ח"א, השמטות, סי' ו, עמ' ש-שב.
- צדיקים עוודו רכישת ביטוח, ואין בזה משום חוסר בטחון כמבואר באגרות משה, וגם לא משום פתיחת פה וכו'.

12. נטילת כדורי-רפואה כדי שלא לישון כל הלילה. הרב מאיר אייזיקזאהן, להרב י.ב. מאסקאוויטש. מבשר טוב, ח"ב, סי' ט, עמ' צא-צד.
- איטורה מפני שאין רוח חכמים וחסידים נוחה מזה ללחוס בטבע האדם.
13. רופאת ילדים בתחילת ההריון, שנקראה לילד חולה שהוא ומשפחתו חולים בארמת. הרב יצחק זילברשטיין. אסיא מא, 5-11, ספר אסיא ז', 3-9.
- אין לחייבה להיכנס לבית החולה, אבל אם מתמסרת להצלת החולה אשרי חלקה. חובש הנמצא במקום מוגן, חייב להציל חייל פצוע הנמצא בקו האש. אין רופא חייב להיענות כשמעוררים אותו משנתו וצלילותו תיפגע אחר כך, אלא אם כן נקרא לחולה שסכנתו ודאית. חולת שחפת שפלשה בזמן מלה"ע א' לחדר בבית יתומים, פסק הרב מבלז, שינעלו את חדרה ויפרצו לה בקיר האחורי מעבר נפרד לרחוב.
14. נאמנות הרופאים. הרב משה וינברגר. עמק הלכה אסיא א, 35-50.
- בירור דעת האחרונים והתוצאות מדבריהם לענין חילול שבת, שאר איטורים והוצאת ממון.

ג. תפילין

15. קונטרס איש איטר. כתשעים הלכות מלוקטות מדברי האחרונים על סדר השו"ע. העתק מפירוש תפלה של ראש על מסכת תפילין שחיבר הרב חיים קניבסקי, ויוצא לאור עם כל המראי מקומות בשם ישועות החיים ע"י הרב יהושע חיים גריססגאטט. לונדון תשמ"ו. סג עמ'.
16. איטר בתפילין. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, להרב אליעזר קנופולר בברוקלין. שרגא המאיר, ח"ה, סי' קיא, עמ' קנו.
- אין להמתין עד גיל י"ח, ויכול כבר מהבר-מצוה לקיים פסק מהר"י ט"ב לפי האריז"ל, שיניח תחילה על יד ימין ואח"כ גם ביד שמאל, וחומרא זו אינה נגד השולחן ערוך.
17. איטר בהנחת תפילין. הרב חיים יעקב יוסף טויבער. כרם שלמה, צד, לר-לז.
- הנולד איטר ורוצה להרגיל עצמו לכתוב בימין כדי להניח תפילין בשמאל, לא מספיק שכותב קצת בימין, רק ירגיל עצמו לכתוב בימינו כמו בשמאלו, ואז אפילו עושה כל מעשיו בשמאלו, יניח עליה התפילין כמו כל העולם.
18. כותב בשמאל, ושאר מלאכות שולט בשתי ידיו. הרב שמואל ואזנר, להרב משה מרדכי שולזינגר. שבט הלוי, ח"ו, סי' ב, עמ' א-ב.
- לדעת הרמ"א והמג"א הכל תלוי בכתיבה, וגם להגר"א שיד כזה קובעת. נראה שכאן יודה להניח בימין כאיטר גמור.

19. אופן עשיית קשר תפילין של יד באיטר יד. הרב חיים יעקב מאיר רוכין. פרי תמרים כב, מה-נד, ציורים.
- דעת גאוני זמננו בפרטי ההלכות של אופני עשיית הקשר. תוספת מראי מקומות על איטר מהמסדר: ארץ צבי, עח; חדות יעקב, טז; חשב האפורד ח"א, קג; מאיר נתיבים, ג; מנחם משיב, מ; נודע בשערים, כא; עולת איש, א; עטרת יצחק, מה; שבות יעקב, קכט; שו"ת הרמ"א, קכא, קכב; שו"ת רצ"ה, מז; תורת חיים (שבתי), צ.
20. חולה מעיים פטור מן התפילין. הרב ישעיה פירסט, בתרפ"ח. חזון ישעי', שו"ת, סי' א, עמ' עא.
- תירוץ לדברי המגן אברהם האומר שאין לו רשות להחמיר.
21. הכנסת תפילין למקום מחלות מדבקות בו שורפים את חפצי החולים. הרב אברהם מאיר איזראעל, להרב יצחק אייזיק ליבס, בתשל"ה. ויען אברהם, ח"א, יו"ד, סי' נג, עמ' רב-רג, רו-רוז.
- הגאונים מנחת יצחק ומספר הסופר פסקו לבטל מצות תפילין בשב ואל תעשה כדי שלא יבואו לבזיון גדול.

ד. תפילה וברכות

22. שחה סם המשלשל ויצטרך להתפנות כמה פעמים, אם יכרך אשר יצר ככל פעם שיוצא לצרכיו. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, או"ח, סי' ג, עמ' ג.
- יכרך בכל פעם, אלא אם מרגיש שצריך עוד, ואז אסור לו.
23. חולה מעיים שיש לו שלשול, ומוצא בתחתונים מול פי הטבעת כתמים צהובים כצואה כלי שום ממשות, אם זה מעכב לקריאת שמע ותפילה. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, או"ח, סי' יג, עמ' יז-יט.
- מכיון שהוא רק רושם מכוסה מותר, ואפילו ממידת חסידות.
24. איסור לומר דבר שבקדושה בשעה שצריך לנקביו. הרב יוחנן סגל וואונער. חיי הלוי, ח"א, סי' טו, עמ' מז-נ.
- השם תפילה בפי הטבעת משום עצירות, וצריך להמתין כעשר דקות עד שתפעל ומתחיל כבר להרגיש קצת, יש להקל שיוכל לומר דברים שבקדושה אם יכול להעמיד עצמו עד פרסה, ואפילו מסופק בכך. לכתחילה ילמד בהרהור.

25. כהן זקן וחולני שקשה לו לעלות לדוכן, אם יכול לשאת כפיו במקומו באמצע בית הכנסת, או שלא ישא כפיו כלל, בפרט כשיש כהנים אחרים. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, אר"ח, סי' יט, עמ' כט-ל.
לא ישא כפיו כשאין כל הקהל נגד פניו, וכל שכן כשיש כהנים אחרים.
26. חציצת גבס כנטילת ידיים לנשיאת כפים. הרב שמואל הלוי רוזנבוים. בית אהרן וישראל, ה-ו, פט-צ.
כשנטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו המגולות, יכול לשאת כפיו בברכה.
27. חולה שהרופאים התקינו לו שקית לשתן היורד מאליו בלי הרגשתו ואסור לו להסירה, אם יכול לקרא בתורה במנין החולים בשבת כשאין אחר. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, אר"ח, סי' יד, עמ' יט-כא.
יכול להתפלל לעצמו בבית הכנסת, וכשירגיש טפטוף יפסיק עד שייגמר, וימשיך בחפילה. לא יהא שליח ציבור ולא יקרא בתורה, מפני שאם ירגיש יצטרך להפסיק, ואין זה כבוד הציבור.
28. האם יכול סומא לעלות לתורה. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, אר"ח, סי' כב-כג, עמ' יג-יד.
לרוב הפוסקים אסור, ויש מתירים כשאישי אחר רואה וקורא. יש לחלק בין קריאת שבת בבוקר הארוכה, ליתר הקריאות.
29. בר מצוה סומא אם עולה למפטיר. הרב זלמן דרוק. ארשת ד', 61-64.
מחלוקת בדבר, וכבר נתפשט המנהג שיעלה.
30. ת"ח חלוש הראיה שקרא בתורה במנין שכבית החולים בעפולה, וכשנשען על הבמה נשמת חצי ספר התורה לארץ, והצד השני נשאר אחוז בידי העולה. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, אר"ח, סי' ח, עמ' י.
מן הדין חייב להתענות כשיכריא, ורצוי שגם שאר המתפללים, אך מכיון שרובם חולים וקשה להם, יפדו תעניתם בצדקה.
31. נטילת ידיים במי שמשותק בידיו ואחרים מאכילים אותו. הרב שלום קרויז, להרב מנחם מנדל שנעבאלג. דובר שלום, ח"ה, סי' יט, עמ' לט-מ.
גם כשאינו נוגע כלל באוכל, יכול ליטול ידיים ולברך.
32. חולה המאושפז בבית חולים במקום שאסור לברך, אם מותר לאכול בלי ברכה. הרב שמואל ואזנר, להרב צבי וברוב. שבט הלוי, ח"ו, סי' כג, עמ' יח.
מותר מפני שזהו אונס גמור, וכל שכן בחולה שיש בו סכנה, אפילו אם אין במניעת האכילה חשש פיקוח נפש.

33. הברכה לפני ואחרי הקזת דם. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, או"ח, סי' מא, עמ' כא.

נוסח התפילה לפני ההקזה, והברכה לאחריה.

34. אם רק ארבעה חייבים להודות, או כל מי שנעשה לו נס יכול לברך ברכת הגומל. הרב חיים אמסלם. מנחת חיים, ח"ב, או"ח, סי' טו, עמ' כב-כו. הנוהגים לברך על כל נס, יש להם על מה שיסמוכו.

35. חולי שפעת חמורה שנגרמה בשל חוסר זהירותם, אם יברכו הגומל כשמתרפאים. הרב עובדיה יוסף. ערב שבת, כ"ח אייר תשמ"ו, 17. השולח יד בנפשו בשאט נפש לא יברך הגומל כשניצל, ושב ואל תעשה עדיף. אמנם בצנים פחים (?) שאין לו כוונה ודונית, העיקר שיברך בשם ומלכות.

36. ברכת הגומל על בן או בת שנתרפאו. הרב יהודה הרצל הנקין. אסיא מא, 50-41.

רשאי האב לברך, וגם הנוסח יכול להיות מותאם: הגומל לחייבים טובות שגמל לפלוני כל טוב.

37. תפילת הדרך לנוסע בשבת במקום פיקוח נפש. הרב בצלאל שטרן. בצל החכמה, ח"ה, סי' מא, עמ' נד-נו.

צריך לומר תפילת הדרך כדרך שאומר בחול. המתעסק בשבת בצרכי חולה שאין בו סכנה, רשאי להתפלל שיהא עסקו בהצלחה.

ה. פיקוח נפש

38. ביאור הגדרים שמתירין חילול שבת בשביל פיקוח נפש. הרב משה לנסקי. אור ליהודא א, מג-מה.

לחולה שיש בו סכנה צריך לעשות דברים שיש בהם צורך רב לרפואתו. לחולה שאין בו סכנה אסור, אלא אם כן כשלא נעשה יגבר חוליו ויסתכן. אדם בריא שרואים בעליל כי נשקפת לו סכנה, מותר לחלל שבת להצילו.

39. פיקוח נפש דוחה שבת. הרב חיים אמסלם. מנחת חיים, ח"ב, או"ח, סי' יח, עמ' לא-לב.

מותר לחלל שבת אף שהסכנה טרם הגיעה, כדי לסכב שלא תבוא.

40. מעמד השוטה והגדרתו לענין פיקוח נפש. הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה — אסיא א, 210-214.
- שלוש שיטות באחרונים מה טעם מחללים שבת בפיקוח נפש, ותהיה נפקא מינה ביניהם לענין חילול שבת עבור שוטה, להכניסו לחיוב קיום מצוות גם כשאין נשקפת לו סכנה.
41. דין מצות עשה שקיומה יגרום לו שיחלה ויפול למשכב, או שיבוא לסכנת נפשות. הרב בצלאל שטרן. בצל החכמה, ח"ה, סי' צב-צג, עמ' קלג-קלו. מותר למנוע עצמו בשב ואל תעשה מקיום מצות עשה שבסיבתה יחלה, ויש חולקים. הדברים אמורים גם במצוה שעל ביטולה עובר כל רגע ורגע, ובכל זאת אינו צריך ליפול בגללה למשכב לכמה ימים. אם עשה המצוה יכול לברך עליה, אך לא כאשר בגללה יסתכן לדעת הרופאים, שהרי אז אסור לו לקיימה. עשאה כשהיא לו סכנה והוטב מצבו, יקימה בלי ברכה. יש סכנה בהכנתה אך לא בקיומה, אסור לו להכינה, ואם כבר הכין יש לו לקיימה בברכה.
42. רפואה וסכנה. הרב ישראל רייזמאן. חוברת חידושי תורה שע"י כולל נחלת דוד, תשמ"ו, לה-מ.
- מותר לעסוק ברפואת הצלה, ואע"פ שאסור לאדם להכניס עצמו לסכנה.
43. חילול שבת יותר מן הדרוש להצלת חולה שיש בו סכנה. הרב נתן גשטטנר. בשבילי הרפואה ז, פב-צח; מוריה, קסא-קסד, קטז-קכו.
- אין ראייה מדברי המגיד משנה להתיר לחלל שבת יותר מהדרוש. לא יאכל ביום כיפור ככל צרכו גם אם מספיק לו פחות מכשיעור, ולא כמו שלמד הגר"ז מדברי הרב המגיד שיכול לאכול יותר מצרכו.
44. חולה שיש בו סכנה, אם מותר לחלל שבת עבורו גם בדבר שאין בו הכרח להצילו מסכנת נפשות. וכן אם מותר לו לאכול ביום כיפור כל צרכו, בלי לדקדק לאכול פחות מכשיעור. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ה, סי' כב-כה, עמ' כו-לב. להרב יצחק מאיר יעבץ. סי' כו-כו, עמ' לב-לה.
- אין ללמוד מדברי הרב המגיד רק שבמקום סכנה יכול לחלל שבת עבור החולה מבלי לחזר אחר דרך היתר, אבל לא שיתיר גם מה שאין בו צורך לחולה להקל הסכנה. וכן גם לענין אכילה ביום כיפור.
45. ספק סכנת אבר. הרב אליהו שמואל שמרלר. בשבילי הרפואה ז, סח-עד.
- יש לברר אצל רופאים, אם אכן יש סכנת שיתוק לאצבע שקיבלה מכה בשבת ולא יטפלו בה מיד. מלאכה דרבנן ודאי מותרת, כפי שהשיבו הגרש"ז אויערבך והאדמו"ר שליט"א.

46. דחית שבת בפיקוח נפש לענין שבירת עצמות. הרב שמואל ואזנר, להרב משה גראסמאן. שבט הלוי, ח"ו, סי' כה, עמ' יט-כ.
- יש דרגות סכנה לאבר או לגוף מהשבירה, וההלכה היא לפי דרגת החומרה.
47. דיני יולדת בשבת. הרב שלום קרויז, להרב ישראל דוב וועבסטער. דובר שלום, ח"ה, סי' פו-צא, עמ' קכב-קכז.
- פרטי ההלכות של ההכנות, הנסיעה, חתימה, טלטול, נוכחות הבעל, חזרה הביתה, ברכת הגומל. — חולה הניזון מהורידים אל יקדש, ויכוון בתפילתו לצאת ידי קידוש.
48. נסיעת יולדת לבית חולים בשבת. הרב שלום קרויז, להרב יצחק אהלבוים. דובר שלום, ח"ה, סי' כח, עמ' נג-נד.
- כשמרגישה היולדת שצריכה לנסוע, יזמינו אמבולנס ולא ימתינו למונית. אפשר להעדיף נהג ישראל, אך לא יוכל לחזור מבית החולים.
49. ריבוי כשיעורים על ידי עכו"ם בשבת. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, להרב זאב פלדמן. שרגא המאיר, ח"ה, סי' מ, עמ' נח-סב.
- יולדת שנוסעת בשבת לבית חולים עם נהג נכרי, ומדעתו מוציא גם את חפציה המוכנים מערב שבת, מותר לה לטלטלם בבית החולים.
50. חילול שבת עבור קטן שיש לו געגועים לאביו. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, לרשד"ב חייקין, בתשמ"ג. שרגא המאיר, ח"ה, סי' י, עמ' יב-יג.
- ילדה שנחבלה רגלה בשבת ואינה יכולה ללכת הביתה, יכול נכרי לשאתה לביתה, ולא יפה עשה האב שנסע עמה במכונית הנכרי.
51. נסיעה חזרה מבית החולים לאנשי "הצלה", וטלטול הכלים חזרה. הרב שמואל ואזנר, להרב חיים יעקב יוסף טויבר. שבט הלוי, ח"ו, סי' כו, עמ' כ-כב.
- אנשי ה"הצלה" יחזרו לביתם על ידי גוי כשאין עצה אחרת, בכדי שהשבת לא תהיה אצלם בטבע כחול.
52. בדין מפקחין הגל בשבת. הרב מנחם מנדל רובין ממוזשאי. הפרדס, כסלו תשמ"ו, 11-14.
- ראוי שחברת הצלה תקח נהג גוי, כדי שלא יזולזל אצלם ענין השבת. כשגוי יקרא לחברת הצלה, יקראו לו את האמבולנס של העירייה.

53. בוננות שבת בתחנת עזרה ראשונה. הרב אהרן רוט. עמק הלכה — אסיא א, 171-169.
- כשתחנה משרתת מספר קטן של אנשים והם בחזקת כריאים, ספק אם יש לחוש שאחד יחלה השבת במחלה מסוכנת, או שדין חולה לפנינו הוא כשמצרפים כל המקומות וכל השבתות.
54. מלאכה לחולה שיש בו סכנה בלי שיהוי על ידי קטן. אם עדיף פעוט ממש או קצת גדול. הרב שמואל ואזנר, להרב ישראל מאיר ארלאנגער מלונדון. שבט הלוי, ח"ו, סי' לח, עמ' כט-ל.
- עדיף להשתמש בקטן שלא הגיע לחינוך, מאשר בזה שהגיע לחינוך.
55. הצלה בשבת ע"י עכו"ם או ישראל. הרב שלום קרויז, להרב רפאל בלום. דובר שלום, ח"ה, סי' פג, עמ' קטז-קכ.
- חולק וסובר שיש להעדיף ישראל, כי הם יודרוזו יותר מעכו"ם.
56. אם מותר לחלל שבת כדי להציל מי שמכניס עצמו בודון לסכנת נפשות. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ה, סי' כח, עמ' לה-לו.
- דיון בקושית החלקת יעקב, מדוע אין מפקחין הגל בשבת על הבא במחחרת.
57. לגזול לשם פיקוח נפש. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ז, סי' סב, עמ' רסג-רסה.
- אין לגזול ולא להשיב פקדון, כשמצבו דחוק כפיקוח נפש.

ו. שבת

58. אישפוז בכית חולים שמחללים בו שבת. הרב ישראל פסח פינהנדלר. אור תורה, רו, תקכו-תקכח.
- פרטי ההלכות של הנאה מהאור ומאוכל שהוחם באיסור, בדיקת דם וקידוש. היתר כריכת ידיו במפה, כשעליהן תחבושת או פלסטר ואינו רוצה להרטיבן.
59. יולדת בשבת ראשונה, אם מדליקה בעצמה. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, להרב ישראל מאיר ערלנגר. שרגא המאיר, ח"ה, סי' יא ס"ק ב, עמ' יג-טז.
- יש חילוקי דינים מתי ידליק הבעל בבית, או שתדליק בבית החולים. חולה שצריך לאכול בתשעה באב, אינו צריך להמתין עד שיניח תפילין. מותר לבעל לנסוע עם אשתו היולדת לבית חולים. — כשחם לחולה בשבת ואין לו עצה אחרת בהיתר, אפשר לומר לעכו"ם להפעיל את המזגן.

60. שתית מים ללקיחת רפואה כליל שכת לפני קידוש. הרב אברהם יפה-שלונינגר, לאכיו. באר שריים, ח"ג, סי' ה, עמ' כז-כט.
גם לשיטות ששחית מים לפני קידוש אסורה, פשוט שלרפואה מותר.
61. הבדלה בטלפון או על נר חשמל. הרב שלום קרויז, להרב מנחם יצחק פליישער. דובר שלום, ח"ה, סי' נו, עמ' פד.
בשעת הדחק בכית החולים יכולים לצאת בטלפון, או לברך על חשמל.
62. כשיין מזיקו, אם יכול להבדיל על משקים אחרים. הרב שלום קרויז, להרב מנחם יצחק פליישער. דובר שלום, ח"ה, סי' נג, עמ' פג.
צריך להבדיל על יין, וכשאינן או בשעת הדחק יבדיל על חמר מדינה כגון שכר ואפילו תה מתוק, אך לא על חלב וקפה.
63. לקוטי הלכות, על הלכות רפואה בשבת, יום טוב ויום הכפורים. כל פרטי ההלכות הנוגעים לרופאים, לחולים ולרפואתם, מבוארים ומלוקטים מפסקי גדולי הראשונים עד פוסקי דורנו. הרב שחתי שלמה ויגדער ממאנסי. ברוקלין, דפוס וויינבערגער גראפיק, (תשמ"ו), תקל"ח עמ', עם הסכמות ומפתחות.
64. שריית שעורין במים בשבת, כדי שחולה שאין בו סכנה ישחה אותם. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, או"ח, סי' סד, עמ' לג.
שריה היא איסור תורה תולדת זורע, ואין בה גזירת שחיקת סמנין דרבנן כסברת השואל.
65. חימום אוכל בשבת על גבי פלטה בכית החולים. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, או"ח, סי' לה, עמ' נג-נה.
גם חולים שאין בהם סכנה יכולים לסמוך על המתירים, ואפילו בתכשיל שכולו רוטב. בבית כל אחד לעצמו יש לחוש לדברי האוסרים, ולא לחמם תכשיל שנצטנן לגמרי, אפילו רק רוכבו רוטב.
66. חימום ביצה בשבת לאדם חלוש. רבי יקותיאל יהודה הלברשטם. בשבילי הרפואה ז, ז-זיז.
מי שכל מאכלו ביצה, יכול לשים אותה בחמין של כלי שני, וכל שכן כלי שלישי, אם כבר נתן הביצה בערב שבת בכלי ראשון או אפילו בכלי שני לזמן מועט, ובשבת ישים אותו הזמן, שאז בודאי אינו מוסיף כלום. ויותר טוב לעשות ע"י קטן.

67. פתיחת פלסטר בשבת. הרב חיים פנחס שיינברג. בשבילי הרפואה ז, יח-נ. הוצאת חלב ממינקת לתינוק בשבת (המשך). נא-סז.
הסרת פלסטר שנועד להחזיק ימים רבים, יש בה משום קורע. חיתולים לשימוש חד-פעמי מותרים.
68. שאיבת חלב מדדי האשה איסור דאורייתא או דרבנן. הרב שמואל ואזנר. שבט הלוי, ח"ו, סי' ל, עמ' כד.
שאיבת החלב היא איסור תורה. — חולה חשוכת מרפא וקרא בעלה לרופא, לא חילל שבת אע"פ שאין ביד הרופא להושיעה.
69. אשה שצריכה לקחת דם לכדיקה כמה פעמים ביום, איך תעשה בשבת. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, לרש"ד חייקין. שרגא המאיר, ח"ה, סי' צא, עמ' קלד.
חולת סוכרת מעוברת יש בזה פיקוח נפש, ותקח הדם כעצמה או ע"י אחרים, אבל לא ע"י בתה הקטנה.
70. עליה במעלית בית החולים לצורך החולה — כשגוי לוחץ בכפתור. הרב שמואל ואזנר, להרב יהושע נחמן שפירא. שבט הלוי, ח"ו, סי' לט, עמ' ל.
לצורך ביקור חולים כהלכה, יכולים גם צעירים לסמוך על הוראת בד"צ ירושלים, לעלות עשרות קומות במעלית, כשהגוי שעמו לוחץ בכפתור.
71. גזיזת שערות או קציצת צפורנים לצורך פצוע שאין בו סכנה. הרב משה יוסף ריזל. עמק הלכה — אסיא א, 172-176.
צפורן הגדלה לתוך הבשר ומכאיבה מאד, יש להתיר לקוצצה על ידי אחר, אך לא החולה בעצמו. כשנפגע בראשו — יכול אחר לגזוז שערותיו כדי שהרופא יוכל לטפל בפצע, וכרוך שבכך יוטב מצבו. בסכנת אבר בודאי שיש להקל.
72. שימת טיפות מדבר שעושה ריח על היד בשבת, או כדי להעביר ריח רע מהפה. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, לר' יששכר דב שוורץ באנטורפן. שרגא המאיר, ח"ה, סי' קיג, עמ' קנח.
מותר לתת ישר לפה, כי אין בזה משום רפואה, אבל לא ישים תחילה על היד, משום שמוליד ריח.
73. לקיחת תרופות בשבת. הרב חיים אלתר דוד לייפר. בשבילי הרפואה ז, קיב-קטו.
אין להתיר כשהתחיל כמה ימים לפני השבת רק במקום צער, ולא במיחוש בעלמא.

74. מריחת משחה על הפצע בשבת. הרב גבריאל צינר. אוצרות ירושלים, שיט, קפה-קפח.
יש לצדד להקל בנתינת משחה על הפצע, ואין בזה איסור ממרח.
75. הכנת רטיה מערב שבת לשימה על המכה בשבת. הרב כלפון משה הכהן.
שואל ונשאל, ח"ו, אר"ח, סי' כז, עמ' לג.
אין להתיר אלא על ידי גוי, ודלא כהרב מעט מים.
76. שאיפת עשן כשבת לרפואה במקום סכנה, מצלוחית שהכין לו מערב שבת.
הרב אברהם מאיר איזראעל. שו"ת ויען אברהם, ח"א, אר"ח, סי' נ, עמ' עה-עו.
תיאור מחריד של החולים במחנות הריכוז בתש"ד, ובודאי שהיה מותר להם להכין סיגריות לרפואת מחלת העצבים, כדי שבשבת אפשר יהיה לשאוף את העשן ולהירגע.
77. אם מותר לתת בשבת שעות באוזן, כדי למנוע הפרעות שינה. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, לר' אלעזר רייך במנצ'סטר, בתשמ"ג. שרגא המאיר, ח"ה, סי' כז, עמ' מב.
מותר להכין מערב שבת פקק השעוה מבלי לחשוש שימרח, דמניעת שינה יש בה חשש כחולה שאין בו סכנה.
78. לחישה על הפצע בשבת. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, אר"ח, סי' סג, עמ' לב.
מי שחתך בשבת אצבעו בסכין, וחושש שמהדם הניגר תתנפת ידו, נקרא חולה שיש בו סכנה בגלל מכת הכרוזל. מותר ללחוש גם בחולה שאין בו סכנה, ולא גזר על כך משום שחיקת סממנים.
79. התעמלות, עיסויים ופיזיותרפיה בשבת. הרב יצחק שיף. עמק הלכה — אסיא א, 177-185.
התעמלות רפואית אסורה כאשר יש תרופות לאותו מיחוש. עיסויים אסורים, ומותרים רק לחולה שיש בו סכנה או בסכנת אבר. פיזיותרפיה מותרת, וכן שחרור גיד שזז, או רכיבה על אופניים עומדות כשאינו מכוין למהירות מדוייקת. אין לרוץ בשבת להזיע, ולעונג מותר.
80. מדידת חום בשבת בכלי המיוחד לכך לחולה שאין בו סכנה. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ה, סי' יט, עמ' כג.
מותר למדוד החום, אבל אסור לנער אחר כך להכין לשימוש שני, כי זהו תקון כלי.

81. הליכת חולה ברגליו בעגלה לבית הכנסת בשבת. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אר"ח, סי' כו, עמ' לג. מותר להביאו בעגלה, מכיון שהיא כובשת דרך ואינה חופרת.
82. עגלת נכה בת שלושה אופנים בשבת. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, אר"ח, סי' מ, עמ' סב-סג. במקום שיש עירוב איו מקום לכל החששות, ומותר לצאת בה לבית הכנסת ולמקומות הקרובים.
83. אם יכול זקן ללכת בשבת כמשענת במקום שיש עירוב. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אר"ח, סי' כח, עמ' לג. מותר לצאת במקלו, ובמיוחד כיום כשהולכים בהם לכבוד גם ללא צורך.
84. דין טלטול בשבת כבנין בית חולים וכחצרו. הרב בצלאל שטרן. בצל החכמה, ח"ה, סי' קמב, עמ' רז-רט. מנהל בית החולים נחשב כבעלים אפילו אם רק סועד ואינו גר שם, והחולים נחשבים אורחיו. שוכר ושואל שניתנה להם רשות להשתמש בחדרי בית חולים אינם אוסרים רשות, רק כאשר גוף החדר מושכר או מושאל.
85. טלטול בשבת בבית חולים בלי עירובי חצרות. הרב נתן גשטטנר, להרב יהודה אריה הלוי דונר. להורות נתן, ח"ה, סי' כט, עמ' לז-לט. בדרכנן יש לסמוך להקל שלא לעשות עירובי חצרות בבית חולים, המחמיר יעשה בלי ברכה, אם שכח יטלטל, וכל שכן לצורך חולה.

ז. מועדים

86. הגעלת שיניים תותכות. הרב שלום קרויז, לר' יהושע דעסער. דובר שלום, ח"ה, סי' סח, עמ' צז. בשיניים קבועות אל יאכל חמץ כ"ד שעות, וידיח פיו במים חמים שיכול לסובלם.
87. הכשר שיניים תותכות, סתימות וכתרים לפסח. הרב נפתלי הירצקא העניג משארמאש, להרב שמואל דוד הכהן מונק, בתשכ"ה. שו"ת תפארת נפתלי, סי' מ, עמ' פו-פז. יש להגעילם שלוש פעמים בערב פסח, ואין זו חומרא אלא קולא. מן הראוי לא לאכול חמץ רותח מעת לעת לפני הפסח, כשיש לו סתימות וכתרים.

88. תרופות הומיאופתיות. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ה, סי' נ, עמ' סח צא.
- יש להקל בהם בימות השנה, ולפסח יבטלן לפני כן או יערככם בדבר מר.
89. כשרותם של תרופות הומיאופתיות לכל השנה ולימי חג הפסח. הרב אברהם יפה-שליזנגר, לר' חיים רוזנברג. באר שרים, ח"ג, סי' לו, עמ' קלט — קמב. מותר לכתחילה להשתמש בהם כל השנה לאחר הדילול השני, אך לא בפסח.
90. מצות משעורים, אם כשרים למצת מצוה לחולים שאסור להם לאכול חטים. הרב שרגא פיכיש שנעבאלג, להרב דוד מוסקוביץ, בתשמ"ג. שרגא המאיר, ח"ה, סי' ח, עמ' יא. תשובת הרב יצחק יעקב וייס. סי' ט, עמ' יב.
- בדרשת שבת הגדול אסר גאב"ד ירושלים, אבל בעל לבושי מרדכי מתיר. הגאב"ד משיב שלא התיר זאת לרבים, ובהנחה שלא יימצא חולה שאסור לו לאכול חטים גם פעם בשנה, אבל אם יש כזה, מותר לו לאפות בזהירות כשיעור הצריך לו.
91. חולה שאכל מצה בליל פסח אע"פ שהרופא אסר לו, אם יצא ידי חובתו. הרב שרגא פיכיש שנעבאלג, להרב דוד הכהן רוזנברג במונרו. שרגא המאיר, ח"ה, סי' פד, עמ' קכה-קכו.
- כשנתברר בדיעבד שאכל ולא הזיק לו, יצא ידי המצוה.
92. חולה אנוש אם להזכירו לספור ספירת העומר כשעדיין ימים רבים עד חג השבועות. הרב בצלאל שטרן. בצל החכמה, ח"ה, סי' מה, עמ' נט-סב.
- יכול לספור בכרכה, גם כשקלושים סיכוייו להשלים עד שבועות.
93. דין יולדת בתשעה באב. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ז, סי' כז, עמ' קסט-קעא.
- יולדת תוך שלושים יום — יש להקל שלא תתענה, משום חולשתה הכללית.
94. הבדלה של חולה בתשעה באב. הרב אליהו כ"ץ, בתשל"ז. האשל, 30, 41-40.
- אם צריך לאכול בתשעה באב, יבדיל במוצאי שבת בלי בשמים.
95. תוקע לרבים — אם יתקע לחולה לפני התפילה. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ז, סי' לה, עמ' קפא-קפב.
- בעל כף החיים חשש לדעה שיוצא אפילו אם מכוין שלא לצאת, ולכן כתב שיתקע תחילה בכית הכנסת ויצא, ושהחולה יאכל לפני שיבוא להוציאו.

96. בדיני יום הכיפורים. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ז, עמ' שכט-שלא, אותיות לז-לט.
- יש להתיעץ עם רופא דתי, שהוא מהימן. במקום צורך — יכול חולה שאכל לעלות לתורה. אין להאכיל קטנים וחולים סוכריות ללא צורך.
97. חולה ביום הכיפורים אם רשאי להחמיר ולהתענות. הרב יוסף פרענקל. אור ליהודא א, יז-כא.
- לכל הדעות אסור להחמיר ולהתענות במקום שיש בו פיקוח נפש.
98. חינוך ילדים קטנים להתענות ביום כיפור. הרב מאיר אייזיקזאהן, להרב מאיר צבי גרינבוים. מבשר טוב, ח"ב, סי' נו, עמ' רלט-רמב.
- כשמחנכים לשעות מגיל תשע, יש לשים לפניהם שיקחו אם ירצו ובדרך שינוי קצת, אך לא לספותם בידיים. יש לחנך הקטנים במצות אכילת ערב יום כיפור.
99. ילדים בני י"א אם מתענים ביום כיפור. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, או"ח, סי' מו, עמ' מא.
- אל יצומו, משום שירדה חולשה לעולם, ובפרט ילד כחוש.
100. האם להאכיל ביום כיפור ישישים שאינם בני דעה. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, לרש"ב חייקין בקליבלנד. שרגא המאיר, ח"ה, סי' כב, עמ' כט-ל.
- אסור להאכיל זקנים כשמצד בריאותם מותר להם לאכול, אע"פ שאינם יודעים שהיום הוא היום הקדוש ואסור לאכול.
101. נטילת ידיים בחולה שצריך לאכול ביום כיפור או כתשעה באב. הרב שלום קרויז, לר' שלמה יודא דאננבערג. דובר שלום, ח"ה, סי' קיב, עמ' קמח-קמט.
- דעות באחרונים אם יכול ליטול עד הפרק, או רק עד קשרי אצבעותיו.
102. נטילת כל היד ביום כיפור למי שצריך לאכול. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, לרמנ"נ לנדא. שרגא המאיר, ח"ה, סי' מד, עמ' סו.
- מותר ליטול כל היד, משום שעושה מחמת המצוה ולא להנאה.
103. חולה שיש בו סכנה שאכל ביום כיפור יותר מכשיעור, אם מותר לו להמשיך לאכול גם כשבודאי יצא מכלל סכנה. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ה, סי' לח, עמ' מח-נא.
- מי שנתרפא או שאכל כל צרכו, אל ימשיך לאכול ביום כיפור.

104. המקיז דם בסוכות, אם מותר לו לאכול חוץ לסוכה. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, אר"ח, סי' קטו, עמ' נט.
נחשב חולה קצת בגלל הצינה, ובכל זאת אין להקל לו, מפני שכיון
ההקזה למועד, ולא הקדים או אחר.
105. הקזת דם בהושענא רבה. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, אר"ח, סי' קכ, עמ' סג.
אסורה, מפני שהוא ערב יום טוב ויום הדין.
106. כבד שמיעה שקרא את המגילה כשלא היו האוזניות באוזנו. הרב יהודה
שטרית. מנחת יהודה, ח"א, אר"ח, סי' נב, עמ' פא-פב.
חרש גמור לא יקרא המגילה בציבור, והשומע ממנו יחזור ויקרא בלי
ברכה. כשאר דברים — כן מוציא אחרים ידי חובתם. כבד שמיעה
מוציא אחרים אפילו לכתחילה, ואפילו במגילה.
107. משלוח מנות בפורים של איסורי הנאה לחולה שיש בו סכנה. הרב שלום
קריוו, להרב יעקב צבי ריב"א. דובר שלום, ח"ה, סי' קכד, עמ' קסז-קע.
יש צדדים שיוכל לצאת בזה ידי משלוח מנות.

ח. איסור וסכנה

108. Medicines and Kashrus. A Practical Guide, by Rabbi A. Adler and
Rabbi M.D. Spiro. Gateshead 1986/5746. 61 p.
הערות ומקורות בסוף בעברית, בהסתמך על פסקי גדולי ישראל בדורנו
כחכב ובעל-פה.
109. בשר בחלב בשיניים שיש בהן סתימות. הרב אפרים שרגא לוינטל אב"ד
איניאווי, לר' אשר, בתרס"ט. שו"ת חמדת אפרים, יו"ד, סי' יג, עמ' 29-30.
מחמת כמה סיבות יש להקל, ואפילו כשהשן נשארה פתוחה.
110. דין ביטול איסור לכתחילה לצורך חולה שאין בו סכנה. הרב בצלאל שטרן.
בצל החכמה, ח"ה, סי' לט-מ, עמ' נא-נד.
רוקח יהודי המייצר תרופות הומיאופתיות, אל ישתמש בשלב ראשון
בחמרים האסורים מן התורה או מדרכנן. יכול לעשות כן עבור חולה
שאינו בו סכנה, ויש להימנע אם זה ואוי גם לאדם בריא. בדילולים
הנוספים יכול הרוקח לטפל באיסור מן התורה שבוטל, כדי להכשיר
התרופה לחולים ישראלים. מה שחולה שאין בו סכנה מותר לעשות
לרפואתו, מותרים גם אחרים לעשות לו. יכול לדלל גם לעשותו כשר
לפסח, ויש בזה חילוקי דינים.

111. ת"ח בעל זקן שיש לו חולי גרידה בפניו, והרופאים אמרו שאין לו רפואה אם לא יגלח זקנו. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, יו"ד, סי' ט, עמ' צו.
- ינסה אם מספיק במספרים, ואם הרופא יגיד שצריך לגמרי בתער יעשה לשם רפואה, ולא יחוש לאיסור או לחילול השם בפני מי שאינו יודע הסיבה.
112. אם סריס מצווה על הקפת הראש. הרב שמואל ואזנר, להרב נתן איינפלד. שבט הלוי, ח"ו, סי' רמח, עמ' רנ.
- סריס שאין לו זקן כאשה, אין בו איסור הקפת הראש.
113. מה יעשה רופא המלמד רפואה, ותלמידיו מביאים לו איברי בני אדם. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, לרש"ב חייקין בקליבלנד. שרגא המאיר, ח"ה, סי' עו, עמ' קיב-קיג.
- רופא בבית חולים שבו לובשים בגדים עם צורת שתי וערב לא ילכשם וכל שכן כשהצורה בולטת. כשהתלמידים מביאים לו איברים להתלמד, ויכול לסמוך שהם מרוכ עכו"ם ואינם של יהודי.
114. יסודות שמירת הנפש, אם היא מדאורייתא או מדרבנן. הרב שמואל ואזנר. שבט הלוי, ח"ו, סי' קיא-קיב, עמ' קט-קיב.
- רשימת דברים הנזכרים בש"ס שאסורים משום סכנה, והחילוק שבין חיוב שמירה מן התורה למצות מעקה.
115. עישון וסרטן — רקע רפואי. ד"ר ב. הרשקוביץ ופרופ' רפאל קטן. עמק הלכה — אסיא א, 279-282, ספר אסיא ה, 234-237; השפעת העישון על מערכת הלב וכלי הדם ועל מערכת הנשימה. ד"ר אפרים מלצר. 283-294, ספר אסיא ה, 222-233; עישון סיגריות בבית הכנסת ובבית המדרש. הרב יוסף בוימל. 295-301.
- לדעת הרופאים שהעישון גורם ישיר למחלות לב וסרטן, אין היתר לאדם להזיק ולסכן עצמו, וניתן לעכב בידו כשמזיק לאחר.
116. עישון סיגריות. הרב מאיר אייזיקזאהן, לר' נפתלי וייס. מבשר טוב, ח"ב, סי' קיד, עמ' תמח-תנב.
- יש לחתנים להימנע מחלוקת סיגריות בעת קבלת הפנים, וחמירא סכנתא מאיסורא.
117. עישון סיגריות ונוזקיו. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ז, סי' סז, עמ' רסו-רסז, שלט.
- יש איסור בעישון מכח ההלכה, אך אין למעשן דין מאבד עצמו לדעת. — בענין מניעת הריקן, עמ' שמה, אות סב.

118. הקדמה להלכות נדה. פרופ' אברהם ס. אברהם. עמק הלכה — אסיא א, 220-217.
בירור חלקי אבר האשה ומהות הוסת.
119. אם יכול ללכת לים לצורך רפואה עם אשתו נדה. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, יו"ד, סי' קס, עמ' קנב.
יכולים לנסוע בעגלה לרפואה, ואין זה כנסיעה לטיול.
120. כשרופא הורה לאדם להתרחץ בים, אם יכול להתרחץ בחוף מעורב. הרב עובדיה יוסף. ערב שבת, כ' סיון תשמ"ו, 17.
יש להימנע מרחיצה בים מעורב אפילו בדליכא דרכא אחרינא, ודלא כאגרות משה, אה"ע, סוס"י קנו, שהתיר כשסוכר שלא יבוא לידי הרהור, ואינו מוצא מקום וזמן שאין נשים מצויות בו.
121. עקירת וסת על ידי תרופות וזריקות. הרב יוחנן ווזנר. חיי הלוי, ח"א, סי' פ, עמ' רמו-רמח.
צריכה לחוש ליום החודש ולהפלגה מהוסת הראשונה והשניה. בשעת הדחק אפשר להקל יותר בשאלת חכם.
122. כדורים למניעת הריון הגורמים לראית דם שלא בזמן הוסת. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, יו"ד, סי' י, עמ' צז-צט.
דם שיוצא דרך בית הרחם כדרכו, מטמא אותה בודאי בטומאת נדה.
123. אשה שלקחה סמים לסידור וסתה. הרב נפתלי הירצקא העניג. תפארת נפתלי, סי' נח, עמ' קח-קי.
כשהסמים דחו מועד וסתה, יכולה לשמש בכדיקה לפנייה ולאחריה. — מי שזרעו אינו בריא וראוי להולדה, מכל מקום צריך תשובה וכפרה כשהוציאו לכטלה.
124. נשים מעוברות שרחמן נפתח זמן מה קודם הלידה. הרב בצלאל שטרן. בצל החכמה, ח"ה, סי' מב, עמ' נו.
אין בזה מיחוש לאוסרה, ופתיחת הקבר אינה אוסרת רק כשיוצא איזה גוש או כשפתוח עד לתוך הרחם.
125. אשה שאינה יכולה להתעבר, והרופא רוצה לטפל במכשיר קצר שאולי יגרום לדם. הרב מרדכי שטיין, בהסכמת הרב אשר זאב ורנר והרב שלמה דוד כהנא, בתשי"א. בית מרדכי, רכט-רלא.
נהגו להקל ולבצע הטיפול, ואם תראה דם תוכל לתלות בשריטה.

126. בדיקת אשה ע"י רופא. הרב שלמה טובים, בתשל"ד. דובר שלום, ח"ב, סי' כב, עמ' קעח-קפכ.
- יש לטהר אשה לבעלה כשנבדקה תוך שבעה נקיים כאצבע או במכשיר, אבל לא כשהרגישה כאב וראתה דם ולא היו לה שם פצעים אחרים. אין לסמוך בזה על רופא פוקר, ורק בדיעבד כשטבלה ושימשה ניתן לסמוך על המקילין כנאמנות הרופא, ולא תטבול שנית.
127. יולדת שנבדקה על ידי רופאה בתוך שבעה נקיים, או שיש לה שם מכות ופצעים זמן ארוך. הרב שלמה טובים, לבנו הרב אליעזר. דובר שלום, ח"ב, סי' יב, עמ' קיא-קיו.
- חילוקי דינים אם נבדקה כאצבע או במכשיר, בימים הראשונים של שבעת הנקיים או כסופם, ואם הרגישה פתיחת המקור או ראתה כתם. הוראות מעשיות כיצד לבצע את הבדיקה באופן שאין לחלול כי הדם הוא מחמת הפצעים שכרפנות הרחם.
128. טהרת אשה שנבדקה בדיקה פנימית על ידי רופא. הרב מתתיהו דייטש. עמק הלכה — אסיא א, 256-221.
- כשהרופא בדק כאצבע ולא ראתה דם אח"כ טהורה, וכן גם כשבדק במכשיר דק. ראתה דם אח"כ טמאה, וכשהרופא אומר שהוא מחמת מכה — תשאל חכם. במכשיר עם ראי שאינו נכנס לפנים טהורה בדרך כלל, וכן כשעשו לה שם זריקה או מריחה. בניפוח רחם ומצאה אח"כ דם — יש להחמיר.
129. רופא שבדק אשה במכשיריו, ונמצא במי רגליה דם שאינו נראה בעינים. הרב שמואל ואזנר, להרב יעקב יצחק ניימאן במונטריאול. שבט הלוי, ח"ו, סי' קלג, עמ' קל-קלא.
- פשוט להתיר אותו דם, ואין לחוש למה שאינו נראה בעינים.
130. רופא נכרי שאמר לאשה שהרגשתה אינה מפתיחת המקור. הרב מאיר אייזיקזאהן, לר' אברהם מרדכי שווימער. מבשר טוב, ח"ב, סי' צז, עמ' שפא-שפו.
- נכרי נאמן במסיח לפי תומו, שהדם הוא מחמת מכה באותו מקום.
131. דלקת במקום הטלת מי רגלים שמתמתה ראתה דם. הרב שלום קרויז. דובר שלום, ח"ה, סי' קמז, עמ' רח-רי.
- יש לחלול הדם במכתה, ואם אחרי נטילת התרופה סר הכאב ולא ראתה יותר — אזי טהורה.

132. אשה שרואה דם ביציאה לגדולים. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, יו"ד, סי' צז-צח, עמ' קיד-קטו.
- אין להחמיר ולהצריכה לחזור וללבוש לבנים, כיון שמרגשת צער ודם ממקום הרעי ולא מהמקור ובית הרחם. כשבודקת ומוצאת דם במקום הכאב שלא בעומק הרחם, יש לטהרה לבעלה.
133. אשה שיוצא לה המעי מחוץ לרחם. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, יו"ד, סי' צג, עמ' קיא.
- הדם שרואה הוא מחמת המכה וטהור.
134. אשה שיש לה חולי במעיה. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, יו"ד, סי' צב, עמ' ק.
- יש חילוק אם רואה נקודות נוטות לאדמומית, או שרק דיהו כמוגלה. שיעולה הקבוע אינו הוכחה. בדיקת שפופרת מועילה רק ברואה מחמת תשמיש.
135. אשה שעשו לה גרידה ביום הששי לספירת ז' נקיים. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, יו"ד, סי' יא, עמ' צט-קא.
- ברור שהדם מחמת פצעי הגרידה שהרי יש לה וסת קבוע, ולכן אינה צריכה להתחיל מחדש שבעה נקיים.
136. אשה שמוצאת טיפות דם קטנות בליחה שלה, וממעכים אותן על הציפורן לראות אם יימוחו. הרב שלום קרויז, להרב יצחק יעקב וייס. דובר שלום, ח"ה, סי' קנב-קנג, עמ' רטו-ריז.
- דעת הרופאים שטיפות שנמסות ברוק ונעלמות אינן מהמקור אלא מצואר הרחם, ועל כן החירו גדולי הפוסקים.
137. לא מצאה דם רק בצד אחד. הרב שמואל ואזנר. שבט הלוי, ח"ו, סי' קכד, עמ' קכד-קכה.
- נראה לפסוק כדעת השואל בתשובת מהר"ם שיק, יו"ד, סי' קעח, שבאשה זקנה ראוי להקל ולתלות הדם שראתה בצד אחד במכה.
138. מניקה שהיא בחזקת מסולקת דמים, וילדה דרך יוצא דופן. הרב שמואל ואזנר, להרב ישראל מאיר ערלאנגער. שבט הלוי, ח"ו, סי' קכב, עמ' קכג.
- גם ביוצא דופן יש לה דין מסולקת דמים, אע"פ שזה ניתוח ולא לידה.
139. הצעה לטבילת נשים נכות ומשותקות גפיים. הרב יחיאל מיכל שטרן. עמק הלכה — אסיא א, 275-275.
- ניתן על פי ההלכה לסדר שתטבול במעלית מחומר פלסטי שאינו מקבל טומאה ובו נקבים גדולים, בשעה שהמעלית תורד ותושקע במים.

140. טבילה לחולי קצרת. הרב מרדכי שטיין. בית מרדכי, סי' כט, עמ' קט. יכולה לטבול כשמחזיקה גומי בשפתיה, ואין לחוש שתהדקם יותר מדי כחשש רא"י אונטרמן באור המזרח, ניסן תשי"ח.
141. משמשת במוך וחציצה בטבילה. שאלת הרב מרדכי שטיין ותשובת הרב אשר זאב ורנר, בתשי"ג. בית מרדכי, רלב. לפי נסיבות הענין יש להקל לה, ותוכל לטבול מכיון שאינה מקפידה.
142. חציצה בשן לענין טבילה. הרב עקיבא סופר מפרשבורג, להרב בן ציון יוסף אונגר מפישאן, בתרח"ץ. כרם שלמה, צז, לג. יש להסיר סתימות זמניות לפני הטבילה, ואינן חוצצות רק אם מונחות שלושה חדשים, או שבדעתה להניחם לגמרי.
143. חציצה על ידי גבס. הרב שלמה גשטטר. מוריה, קסז-קסח, עה-פ. אשה שנותחה בצוארה ונחבשה בגבס לזמן רב, ואם תורידו תסתכן, יכולה לטבול עם הגבס.
144. כשמצאה אחרי הטבילה בבית הסתרים משחה מועטת שהשתמשה בה לפני זמן נגד גירוד, האם חוצצת. הרב נתן גשטטר, להרב ישראל פסח פיינהנדר. להורות נתן, ח"ה, סי' נא, עמ' עא-עד. יש כמה סברות שאין המשחה שמצאה אחר כך חוצצת.
145. אשה שיש לה מוגלה באזניה, וציוו הרופאים להישמר שלא יבואו שם מים. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, יו"ד, סי' יב, עמ' קא-קג. יש לה תקנה על ידי חברתה שתחד עמה למקוה, תדיח אצבעותיה כמי המקוה ותכניסם לאזניה ברפיון קצת.

י. מילה, נדר, זקן

146. תינוק שיש לו צהכת או שנולד קודם זמנו. הרב שלמה טובים, לבנו הרב אליעזר. דוכר שלום, ח"ב, סי' יא, עמ' צט-קיא. צהכת היא מחלת כל הגוף, ואין מלין עד שיתרפא שבעה ימים. כשחלה אחד מאיבריו, ימתין עד שיבריא וימול מיד. תינוק חסר משקל אין לו דין חולה, רק אם הוצרך לאינקובטור אז משיצא ימתינו שבעה ימים אפילו אם הרופאים אומרים שאפשר למול מיד. כשעדיין לא כלו לו חדשיו ויצא מהאינקובטור, יש להמתין שלושים יום.

147. מתי מילת תינוק שהיה ירוק בתוך שמונה ונתרפא. הרב שלום קרויז, להרב יצחק אייזיק מנחם אייכנשטיין. דובר שלום, ח"ה, סי' קעו, עמ' רמז-רמט. רוב הנולדים כיום מקבלים צהבת קלה אחרי לידתם, וכאשר היא עוברת מותר למול מיד, מבלי להמתין שבעה ימים משיבריאי. היתה הצהבת פחות מעשרה פונט, המנהג למול גם כשעדיין ירוק.
148. מילת קטן שהיה לו שלשול, וחסר לו קאלעך (סידן). הרב נפתלי הירצקא העניג, להרב חנניא יום טוב ליפא דייטש, בתשכ"ד. תפארת נפתלי, סי' צב, עמ' קמז.
- אין דינו כילד כחוש וחולה שממתינים לו שלושים יום, ומלים אותו כשהתחזק.
149. ילד עם גיד זכר בחוץ בלי כיצים, ולדעת הרופאים יש לו את כל כלי הנקבה הפנימיים. הרב שמואל ואזנר, להרב יהודה אריה דינר. שבט הלוי, סי' קמט, עמ' קמה-קמו.
- לכאורה דינו כנקבה לכל דבר, אין צריך למולו, ויכולים להסיר האבר. לחומר הענין — יש לשמוע עוד חוות דעת בהלכה.
150. אם יש להקל במציצה מחמת מחלה. הרב שמואל ואזנר, להרב אליהו ירט. שבט הלוי, ח"ו, סי' קמח, עמ' קמד-קמה.
- הפרדת עור הפריעה לפני הברית מראש הגיד, אינה עושה אותו מהול. יש להחמיר במציצה בפה. כשהרופאים צריכים העור לשם ניתוח בעתיד, קשה להתיר להניח כל העור.
151. נדר לצדקה עבור עניי ארץ ישראל כשחלה ילדו. רבי ירחמיאל ישעיה מינצברג מזדונסקה-וולה, להרב דוד מגדלסון דומ"ץ לברטוב, בתרס"ד. קובץ תורני מרכזי ו, לט-מב.
- עני שנתן יותר מכוחו לרפואת ילדו, ועד שהועבר הכסף מהרב לגבאי נפטר הילד, אין האב יכול לבקש הכסף חזרה. אם יש לגבאי רשות לתת לעניים אחרים, יכול לחונן עני זה בסכום כהבנתו.
152. מי שצריך לאכול דבר איסור מחמת חולי ביום תענית, אם צריך התרה. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, יו"ד, סי' קיז, עמ' קכה-קכו.
- יש מקום לחוששים שלא לאכול בלי התרה.
153. מי שרגיל להתענות כל ערב ראש חודש ופעם אחת לא יכול מחמת שאינו בריא, אם צריך התרה. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, יו"ד, סי' קיח, עמ' קכו.
- זהו מנהג גמור שצריך התרה, מכיון שכאשר חל בערב שבת התענה ביום חמישי שלפניו.

154. קימה ופינוי מקום באוטובוס לזקן. הרב חיים דוד הלוי. עשה לך רב, ח"ז, סי' מו-מז, עמ' רטז.
חייבים להדר זקן, ומי שעייף או אשה בהריון, יתנצלו לזקן על שאינם יכולים.
155. הידור קימה לפני זקן סומא. קימת סומא כשמרגיש כביאת חכם. קימה להידור פני אשת חבר או אשת זקן מופלג. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, י"ד, סי' יד, עמק קה-קז.
חייבים לעמוד מפני סומא ת"ח או זקן, וגם הסומא חייב לעמוד מפניהם. חייבים לקום מפני אשת תלמיד חכם בחייו, ואחרי פטירתו עושים לה הידור, אבל אין קמים ואין עושים הידור לאשת זקן.
156. דיור ותנאי מגורים של זקן. הרב מנחם סליי. תחומין ז, 255-265.
בירור השאלות של דיור עצמאי, סיוע משפחתי, זכות בן-זוג למנוע הכנסת הורה לביתם, מגוריו במוסד טיפולי, ועוד.

יא. השתלות

157. השתלת לב על-פי ההלכה. הרב מרדכי הלפרין. עמק הלכה — אסיא א, 84-108. ספר אסיא ה, 55-79.
בירור כל השאלות הנוגעות להשתלה, ומצב הפסיקה כיום לאור ההתפתחויות הרפואיות האחרונות.
158. כריחת לב פועם לשם השתלה באדם אחר. הרב פנחס אליהו אייזנטל. המחנה החרדי, ג' סיון תשמ"ו, 10 ואילך.
סקירת השאלות המתעוררות בקשר לכך.
159. השתלות הלב — החלטות הרבנות הראשית, עם הוראות הדסה על קביעת מוות מוחי. תחומין ז, 187-192.
160. השתלת עור מהמת. הרב שאול ישראלי. תחומין ז, 206-213. חליפת מכתבים עם הרב שלום משאש. 214-218.
הריפוי בעור המת מותר כשהרשה זאת בחייו.
161. בנק עור לצורך ריפוי כויות. הרב שלום משאש. תחומין ז, 193-205.
מותר לקחת עור מהמת לצורך חולים המצויים שיכואו אח"כ, אבל יפה עשתה הרבנות הראשית שהגבילה זאת לחמישים עורות בלבד. יש לעשות זאת בצניעה גדולה, באופן שלא יהיה ניזול המת.

יב. חולים ונפטרים

162. פני כרוך, בקור חולים כהלכתו. הרב ברוך פנחס גולדברג. מהד' ב. ירושלים, בניו, תשמ"ו (כשער: תשמ"ה), רלה עמ'.
בתוספת קונ' אהל חנה, תשובות ובירורים כעניני הספר, מהרבנים ר"י וייס, רש"ז אוירבך, רא"ד הורביץ, רא"י זלזניק, רא"י וולדינברג ורמ"ש שפירא.
163. סודיות רפואית מול האינטרס הציבורי. הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה — אסיא א, 149-157. שבועת שקר כדי להרגיע חולה, 158. המותר לגלות לחתן מחלת הכלה? 159-162.
- חילוקי דינים מתי חייב רופא עיניים לגלות לשלטונות שחולה פסול לנהיגה כי מסכן את הציבור, ומתי חלה שבועתו לחולה. — אין חיוב לקבור חלק עין שאין בו כזית. מותר לשמור לצורך לימוד עין שהוצאה מן החי, כשאין חשש לתקלה. — כיצד יתנהג רופא שנשאל מהחתן על הכלה ולהיפך.
164. האם מותר או רצוי לגלות לחולה על מחלתו האנושה? הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה — אסיא א, 163. העמדת חולה מסוכן על מצבו. פרופ' שמעון גליק. 164-165.
- עמדת ההלכה שאין לגלות אלא אם כן יודעים בודאי שלא יזיק לחולה, אך לדעת הרפואה כיום ידיעתו חסייע לריפוי.
165. אכילת איסור שלא כדרך הנאה בחולה. הרב שרגא פיביש שנעבאלג, להרב שאול וגשל בגייטסהעד, בתשמ"ג. שרגא המאיר, ח"ה, ס' לג, עמ' נא-נב. שלא כדרך הנאה הוא איסור דרבנן, ומותר גם לחולה שאין בו סכנה.
166. חולה שאין תקוה לחייו, אם חייבים להאריך את חייו לזמן מה על ידי מכונה וכדומה. הרב שמואל ואזנר, להרב אברהם לייטנער. שבט הלוי, ח"ו, ס' קעט, עמ' קעא.
- בספק סכנה חיוב גמור לטפל בו אפילו רוב למיתה, אבל בגוסס כשרואים שמתחזקים ייסוריו, אפשר למנוע ריפויו בלי לנגוע בגופו.
167. חיבור חולה גוסס למכונת הנשמה — מצוה או איסור. הרב בן-ציון פירר. תחומין ז, 219-225.
- יש להימנע מלחבר את הגוסס למכונת הנשמה, ושכ ואל תעשה עדיף.
168. ניתוק מכונת החיאה מחולה אנוש, כדי להציל חיי אחר. הרב שמואל ואזנר, להרב יעקב וייגולד. שבט הלוי, ח"ו, ס' רמב, עמ' רמב.
- כשהתחילו בראשון אל יפסיקו להציל השני, וכששניהם לפנינו — יחברו למי שיש לו סיכוי לחיות הרבה.

169. הפסקת הנשמה מלאכותית כחולה אנוש, כדי להציל חולה אחר שסיכוייו טובים. הרב זלמן נחמיה גולדברג. עמק הלכה — אסיא א, 83-64, עמ הערות הרב לוי יצחק הלפרין.
- מותר לנתק חולה חסר סיכוי ממיתקן ריאות — להצלת חולה שסיכוייו טובים, והרב הלפרין מסתייג.
170. מכונת החייאה חרישה בכית חולים, והתקינו בו להשתמש בה רק לחולים שניתן לרפאותם חיי עולם ולא חיי שעה. הרב אליעזר יהודה ולדינברג. בשבילי הרפואה ז, עה-פא.
- יפה תיקנו כך ביוהניסבורג, ואסור לרופא לגזול המכונה להצלת חולה טריפה לחיי שעה, כי אז יהיה אסור לו לנתקו מהמכונה.
171. קדימה בריפוי חולים כשאין די רופאים או די תרופות. הרב משה וינברגר. עמק הלכה — אסיא א, 109-117.
- דיון בהקדמת חולה שלקה בהתקף לב על פני חולה במחלה חשוכת מרפא ועכשיו לקה בלבו, ואם יש הבדל כשהתרופה שייכת לאחד מהם או לבית החולים. את מי להקדים כשמביאים פצועים רבים לבית החולים, ואין הרופאים יכולים לטפל בכולם.
172. יסורים קשים כשיקול בהחלטה הרפואית. הרב משה וינברגר. עמק הלכה — אסיא א, 53-63.
- א. ריפוי חולה שיש בו סכנה ביסורים, והארכת חיי חולה שסיבול יסורים כל ימיו; ב. חולה שאין בו סכנה, אם חייב לסבול יסורים כדי שיתרפא; ג. המצטער מיסורים ואין בו סכנה, וניתן לרפאו על ידי תרופה או ניתוח שיש בהם סכנה.
173. ניתוח הפנים לנוי בעלמא. הרב שמואל ואזנר, להרב יצחק אהלבוים. שבט הלוי, ח"ו, סי' קצח, עמ' קצ.
- חולה שאין בו סכנה לא יכנס לניתוח כדי לקיים מצות עשה או למצוא שידוך, מכיון שכל ניתוח הוא ספק סכנה.
174. ניתוח שהצלחתו מוטלת בספק. הרב משה יוסף ריזל. עמק הלכה — אסיא א, 118-123.
- מותר לנתח להציל חיי חולה מבלי לחשוש שימות בזמן הניתוח, אבל אין לנתח בשביל חיי שעה. בספק שקול, שב ואל תעשה עדיף.
175. הטיפול כיילוד הפגום. ד"ר אברהם שטיינברג. תחומין ז, 226-230.
- השאלות המתעוררות בהחייאת ילודים פגומים ותיקון מומיהם, אם חייבים בכך, אם מחללים עליהם את השבת, ומה מעמד ההורים לגבי החלטה בענינם.

176. מעמדו של הלוקה כנפשו ביחס לענישה ומשא ומתן. הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה — אסיא א, 189-201.
- עונשים לשוטה לא יועילו, ויש לאוסרם כדי שהציבור לא ייזוק מהם. כשרצח פטור מעונש, ואין להורגו רק מדין רודף לשחרר בן ערובה שתפס. - ניתוח מח להגן על הציבור מפגיעתו, מותר רק בהסכמת גדול הדור או טובי העיר. — חילוקים רבים במפגרים, אם כשרים לעדות או למשא ומתן וכדומה. — נרקומן ואלכוהוליסט בני ענישה, פסולים לעדות, וכשרים למקח וממכר. קידושין, גירושין וצוואות — תופסים אצלם.
177. חולה שנכנסה בו רוח רעה. הרב שלמה טובים. דובר שלום, ח"ב, סי' כה, עמ' קצג-קצז.
- הנהגות טובות, עצות וסגולות שיביאו לרפואת הנפש של החולה.
178. ניתוח מתים לאור קורות הרפואה והתפתחותה. פרופ' ורנר זילברשטיין. ספר אביעד, רסג-רסז.
- סקירת נחיצות הניתוחים, ללא בירור שאלות הלכה.
179. הנתחה לאחר המוות — סקר עמדות ראשוני בקרב אנשי רפואה. ד"ר דב ארליך. אסיא מא, 12-24. ספר אסיא ו, 290-302.
- עם ביבליוגרפיה ונוסח משולב של חוק האנטומיה והפתולוגיה כפי שתוקן.
180. קבורת אפר באשה שציוותה את גופתה למדע. הרב יונה מצגר. בנתיבי חסד ואמת, תשמ"ו, 34-38.
- איסור חמור לצוות הגופה למדע ולשורפה אחר כך. כשהמשפחה רוצה לקבור את האפר, יש להקצות לו מקום מיוחד בבית העלמין. החזן יאמר צידוק הדין, האבלים קדיש, ומאז מתחילה אבילותם. הנשרפים על קידוש השם, מצוה לקבור את אפרם.
- ניתוחי מתים ללא ניזול. הרב משה קורצטג והרב מרדכי הלפרין. אסיא, מא, 90-91. ספר אסיא ו, 341-342.
- אילו היה ניתן למנוע ניזול בניתוחי מתים יתכן והיה מקום להשוות דין ניתוח לדין כיופסיה לאחר המוות.
- ניתוחי מתים כגופת ע"ה. הרב משה קורצטג והרב מרדכי הלפרין. אסיא, מא, 90-91. ספר אסיא ו, 341-342.
- לדעת הבן איש חי אין איסור ניתוחי מתים בע"ה "ולא חיישינן לבזיון ידיה דיהיה לו כפרה בכך" ו"דברים אלו היו נמצאים בדורות הראשונים". השווה: ציץ אליעזר ט"ז, לד, עמ' סח, שמשתפק, והרב קלמן כהנא, אסיא מ, 72, ספר אסיא ו, 339, שחולק.

181. המשמשת את בעלה החולה שיש בו סכנה, והודיעה שמתה אחותה, אם חייבת לשבת שבעה. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, יו"ד, סי' ל, עמ' קל.

בודאי שפיקוח נפש של בעלה דוחה אכלות שבעה, וגם אם יכריא בתוך השלושים היא אנוסה במה שלא ישבה ופטורה לשבת עכשיו, מכיון שכן נהגה כמה ענייני אכלות שיכלה.

יג. כהנים

182. כדני כהן בבית חולים. הרב יוסף גרינוולד מפאפא, לר' דוד. מוריה, קסא-קסד, פ-פה.

אשת כהן יכולה להיכנס לבית חולים ללדת. כשילדה זכר אין חיוב להוציאו לפני האם. — כהן שרוצה לבקר בבית חולים, ושאל את הממונים ואמרו לו שאין שם מת, יש סברות להתיר הכניסה. ראוי למנוע מזה, אבל אין להרעיש על המקיל. — כשצריך להתרפא שם, ימתין עד שיוציאו את המת לחדר המתים כשאינן סכנה בהמתנה, ויבקש חדר שאפשר תמיד לנועלו כשאינו צריך להיות פתוח.

183. איסור כהנים להיכנס לבתי חולים. הרב שמואל ואזנר, להרב אברהם יצחק הופמן. שבט הלוי, ח"ו, סי' קעה, עמ' קסח.

מותר לאשת כהן להיכנס לבית חולים ללדת, ואין לחפש בזה חומרות.

184. המצאה של היתר לכניסת כהנים לבתי חולים. הרב שמואל ואזנר, להרב שמואל דוד הכהן גראס. שבט הלוי, ח"ו, סי' קעד, עמ' קסו-קסח.

לא נראה לקבל את הצעתו של הרב מנחם מנדל הכהן שפרן, בדבר יצירת סדק פחות מטפח להפרדה.

185. הצעות להיתר כניסת כהנים לבית היולדות שבבית החולים בבאר שבע. הרב אליהו כץ, הרב ישראל רוזן. האשל, 32, 33-34, 40-41; 34, 55-57.

יש פתרונות הנדסיים של ניסור מנהרה וסתימת חלונות.

186. משקפים לכהן לעבודת המקדש או לראיית נגעים. הרב אברהם יפה-שלזינגר, לר' צבי יעקב לעהרער. שו"ת באר שרים, ח"ג, סי' ב, אותיות ו-יג, עמ' יז-כא.

למשקפים אין שם כגד, ואינם בכלל איסור יתור בגדים. יכול הכהן לראות בהם נגעים.

יד. לידה וסירוס

187. מניעת הריון מטעמים כלכליים. שאלת הרב מרדכי שטיין, ותשובת הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, בתש"ט. בית מרדכי, רלא.
אין היתר שלא במקום סכנה, ויבטחו במכלכל חיים בחדס.
188. אם לשני בנים ובת ובהריונותיה מגיעה לסכנה והרופאים ציוו שלא תיכנס להריון, אם יכולה לשתות כוס של עיקרין בלי ידיעת בעלה שאינו מסכים לכך, ואם יוכל לגרשה בעל כרחה בשל כך. הרב יהודה שטרית. מנחת יהודה, ח"א, אה"ע, סי' ב, עמ' קלד-קלה.
מותר לה לשתות בלי ידיעתו, ואין לו רשות לגרשה בעל כרחה.
189. הקדמת הלידה על ידי תחבולה רפואית. הרב שמואל ואזנר, להרב משה דוד שפירא בסונדרלנד. שבט הלוי, ח"ו, סי' קכח, עמ' קכו.
אין ליעעץ להקדים הלידה, אלא אם כן רואים הרופאים סיכון בהמתנה.
190. מותר לבעל להיות בחדר אשתו היולדת. הרב יעקב סעלמאן. המאור, רפח, 14.
יש בזה חסד לאשתו הסובלת, ויכול להישמר בצניעות כמו בביתו.
191. מסוכנת ממחלה ומעוברת, אם לחתוך בטנה מיד אחר המיתה להציל הולד. הרב שמואל ואזנר. שבט הלוי, ח"ו, סי' כז, עמ' כב.
צעירה מעוברת יכולים בעת גסיסתה לחתוך את בטנה כדי להוציא את הולד, וכן פסק רבי איסר זלמן מלצר.
192. ספק פצוע דכא. לא נתברר אם על ידי מכה. הרב כלפון משה הכהן, בתרצ"ב. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' ז-ח, עמ' קפב-קפג.
כששלושה רופאים קובעים שיכול להוליד, מותר לבוא בקהל. אין דינו כדבר שבערוה שחוששים לכתחילה לכל הדעות, אלא זהו כשאר איסורים שסומכים על הכרעות לדינא.
193. מי שלוקה באשכיו, ואינם שוים בגודלם. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' ב-ו, עמ' קסט-קפב.
נאמן לומר שלקו מחמת חולי בהיותו כבן עשר ואינם מהתולדה, ומותר בבית ישראל, אבל יש חילוקי דינים רבים בענינים אלו.
194. זקן בן שמונים שאם יסירו ממנו ביצה אחת, יצא מסכנת המחלה הידועה שלקה בה. הרב שלום קרויז. דובר שלום, ח"ה, סי' קפד-קפו, עמ' רסב-רסה.
בחולי של סכנה כזה ובזקן שכבר אינו ראוי להוליד, מותר ליטול ממנו

- ביצה אחת לרפואתו, וכפרט על ידי נכרי, ומותר לדור עם אשתו. בתשובת הרב יצחק יעקב וייס מסכים עמו בעיקר הדין, ואף שלענין לדור עם אשתו ממש הוא מיראי הוראה, אבל בנידון כזה שמופרש מאשתו כבר שנתיים, מסכים להקל.
195. טיפול רפואי לחשוכי בנים, על ידי קשירת אחד מן הגידים. הרב שמואל ואזנר, להרב משה הלברשטאם. שבט הלוי, ח"ו, סי' קצד, עמ' קפז. מותר, מכיון שזהו לתיקון ולהולדה, ולא לגרימת עקרות.
196. נטילת כגודל פול מכל ביצה לבדיקת כושר ההולדה. הרב שמואל ואזנר, להרב אברהם לייטנער. שבט הלוי, ח"ו, סי' קצג, עמ' קפה-קפז. נראה להתיר כשלפי התפתחות הרפואה רואים בחוש שמולידים למרות החסרון, ואין זו סמיכה על נאמנות הרופאים, אלא שאין לנסות זאת כשלא הוחזק שמועיל.
197. מי שנמצא סריס חמה. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונישאל, ח"ו, אה"ע, סי' א, עמ' קסט.
- מי שנמצאו בו כל סימני סריס עתה ולא נבדק כשנולד, האם סומכים על כך להחזיקו כסריס חמה, או שחוששים שהיו לו שערות ונשרו וכדומה. אם חוששים לזה, בכל זאת אין להסתפק באשה שחלתה מחמת מחלה ואינה שומעת שלא תחלוץ, אלא היא בת חליצה, מכיון שבקושי תוכל ללמוד לבטא הפסוקים אפילו אם שלא בדיוק.
198. דין סירוס באשה. הרב שמואל ואזנר, להרב ישראל מאיר ארלאנגער. שבט הלוי, ח"ו, סי' רד, עמ' קצד-קצה. המחזיקים בכיתם חתולות נקבות נגד עכברים, ומוסרים אותם לרופא גוי לסרסם, יש מקום להקל בזה, אך ראוי להחמיר.

טו. בעל ואשה

199. דין כלה איטרת לגבי נתינת טבעת קידושין על ידה, וחתן איטר לגבי העמדת הכלה לימינו. הרב בצלאל שטרן. בצל החכמה, ח"ה, סי' לו, עמ' מז-נ.
- חשיבות בימין גם כמצוות שאינן מתקיימות כפעולת היד. לכן איטר שהוצרך לירוק בתפילתו, יירוק לשמאלו. כחתן איטר יעמידו את הכלה לימינו. בכלה איטרת יענוד החתן את הטבעת על ידה הימנית.

200. נישואי מפגרים. הרב זלמן נחמיה גולדברג. תחומין ז, 231-248.
 בירור השאלות אם קידושי מפגר חלים, ואם יכול לגרש, איך הדין כשקידש על ידי שליח, ואם יש הבדל בין קידש בכסף או בשטר.
201. משודכת שקיבלה טבעת יהלומים מהמשודך, נשתתה כמה ימים לפני הנישואין ונתפרדה החבילה. בני המשפחה נמנעו להוריד הטבעת מידה בגלל טענת אביה שעי"ז יכבד חוליה והבטיח שיעשה לחזרתה, וכעת שהחלימה מכרה הטבעת בלי שאלת אביה, אם חייב לשלם. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ה, סי' ק-קה, עמ' קלח-קמג.
 מחמת כמה טעמים אין האב חייב לשלם, והחיוב יהא על הבת.
202. בתולה שבנעורתה פתח הרופא פתחה כדי שהדם יוכל לצאת, מה דינה לענין כתובה. הרב נתן גשטטנר. להורות נתן, ח"ה, סי' צא, עמ' קכז-קכט.
 נאמנים הרופאים שהתאחה כבראשונה, וכתובתה מאתיים ככתולה.
203. אשה חולנית שאינה יכולה לטהר עצמה לבעלה. הרב נפתלי הירצקא העניג משארמאש. תפארת נפתלי, סי' קג, עמ' קסב-קסג.
 יש כמה טעמים להחיר לבעלה לשאת אשה אחרת בהיתר מאה רבנים.
204. אברך חולני שאשתו ברחא ממנו עם הילדים. הרב שמואל ואזנר. שבט הלוי, ח"ו, סי' רו, עמ' קצו-קצז.
 נימוקי היתר מאה רבנים, לאברך חולני שאשתו ברחא עם שני ילדיהם לאביה החילוני בארגנטינה.
205. בתולה שנשרו שערוthיה והולכת כפאה נכרית, אם הוא מום גמור. הרב שמואל ואזנר, להרב יהודה אריה דינר. שבט הלוי, ח"ו, סי' רה, עמ' קצה.
 אין להעלים זאת, אך תגלה לו לבסוף לפני קשר השידוכין.
206. פנויה שהיתה חולה במחלה נסתרת ונישאת. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' עג, עמ' רכו.
 חולי פנימי שאין להכיר בו, ושיקרה ואמרה שאינה חולה, טוענים לבעל שזהו מקח טעות, אע"פ שהוא לא טען מחסרון ידיעתו והבנתו.
207. נולדו מומין באשה, אם יכול לגרשה בעל כרחא. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' כח, עמ' קצט.
 הדבר תלוי אם הם מומים שיש תקוה שתתרפא או לא.
208. חלתה חולי ארוך ואמר לה הרי גיטך וכתובתך, אם יכול לגרשה. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' כט, עמ' ר.
 תחילה עליו לומר לה הרי כתובתך מונחת — התרפאי ממנה.

209. הבא לגרש אשתו ראשונה מפני שנעשית חרשת. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' קמז, עמ' רצ-רצב. אינו יכול לגרשה בלי לשלם כל כתובתה.
210. נשא אשה וראה שהיא כבדת שמיעה. הרב כלפון משה הכהן, בתרפ"ו. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' כב-כו, עמ' קצא-קצח. אינו יכול לטעון שזהו מקח טעות, וכל שכן אם ליקוי השמיעה היה קל. נשא בעלת מום וידע ממנו, או שלא ידע אבל אחר כך סבר וקיבל, הרי הוא חייב ברפואתה. — היה נשוי לכבדת שמיעה שלוש שנים, ונולדו לו שתי בנות ורוצה עתה לגרשה, אינו יכול לכפותה, אך אין גם לכופו לדרור עמה. — רפואה כמזונות, ואם הוציאה לנסיעה למדינת הים להתרפא, הניחה מעותיה על קרן הצבי, ויש לפשר ביניהם. — כשהורעה שמיעתה אחרי הנישואין, אינו יכול לטעון טענת מקח טעות, וספק אם אפשר לחייבו לשאת בהוצאות רפואתה בשנה שפרשה ממנו.
211. נשא אינה שפויה בדעתה, ובתוך השנה הלכה לבית אביה, ומבקש שתחזור אליו. הרב כלפון משה הכהן, בתרצ"ג. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' פ, עמ' רלב. יש לפשר ביניהם בדיני ממונות, וכל עוד לא גירשה חייב כמזונותיה.
212. אשה שחלתה, אם יכול בעלה לומר לה להתגרש. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' יב, עמ' קפז. ההלכה שיכול לומר לה הרי כתובתך והתרפאי בה, היא דוקא באופן זה שהבחירה בידה, ולא גם להיפך לגרשה מעכשיו.
213. אשה שחלתה ואמרה שלוותה כשביל מזונות ורפואתה. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' טו, עמ' קפז. אין הבעל חייב לשלם רק כשיש לה עדים שלוותה, ולא מספיקה עדות המלוה.
214. הערמה על אשה שיש לה כסף ומסרבת להתרפא. הרב אברהם יפה-שלזינגר, לר' דוד הלר. באר שרים, ח"ג, סי' ד, אות ה, עמ' כג-כו. אשה שיש סכנה לבריאותה, הנמנע מלהצילה עובר בלא תעמוד על דם רעך. על כן חייבים לאשפזה, ולהוציא על כך ממון שלה.
215. שתי נשים לראובן והראשונה חולה, ובא חתנה לבקש מזונותיה ורפואתה. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, חו"מ, סי' נ, עמ' שכד. חתנה הוציא לרפואתה בהרשאת בית הדין על דעת שיגבה חזרה מה שהוציא, ולא כן האשה השניה הנושאת ונותנת בבית.

216. האם חייב הבעל לרפאות את אשתו אפילו מחולי שאין בו סכנה. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' כז, עמ' קצט. רפואה כמזונות, וחייב להציל חייה או אבר אחד, אך לא דבר שאינו בכלל רפואה, כגון שהיא חלשה והרופא אומר שאין לה חולי.
217. מי שנחלשה אשתו מבלי שום חולי, אם חייב לרפאותה. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' לה, עמ' רה. רפואה אמרו חכמים ולא בריאות, ועל כן יש לרפאה רק אם לדעת הרופא תגרום חולשתה נזק לגופה, ותבוא לידי סכנה.
218. חלתה ורוצה להיות בבית אביה ואמה שיטפלו ברפואתה, ובעלה רוצה רק בכיתו. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' סד, עמ' רכ. לבעל שומעים, ואינו חייב ברפואתה רק כשהיא בכיתו, אלא אם כן נראה לבית הדין שיש צורך וחשש סכנה בדבר, וניתן להם מדור בבית הוריה, או שאפשר לשכור דירה סמוך להם.
219. אלמנה שתובעת זכויותיה בנכסי בעלה, אע"פ שעמדו להתגרש בגלל סכסוכיהם וטענתה שאין לו גבורת אנשים. הרב יהודה שטרית, מנחת יהודה, ח"א, אה"ע, סי' ח, עמ' קמב-קמד. אין הכן יכול לקחת דבר מהנכסים המשועבדים לה לחיוביה, כאשר הבעל טיפל ברופאים ולא הועילו לו, ותביעתו לגירושין לא נשאה פרי בחייו.
220. טענת עקרות כבעל ובאשה. הרבנים חיים גדליה צימבליסט, ע' אזולאי, ב' לוי. פסקי-דין יג, 352-356.
- הבעל חייב לתת גט לאשתו כשיש להם טענת עקרות זה על זה, שניהם צריכים לעבור ניתוח, אבל סיכוייה של האשה טובים ושל הבעל קלושים.

טז. גט ויכום

221. שם שהוסיפו לו בחוליו, אם להקדימו כגט לשם העריסה. הרב אברהם מאיר אירואעל, להרב אשר שמואל הכהן כ"ץ מזשיכוי במונטריאל, בתשל"א. ויען אברהם, ח"א, אה"ע, סי' כד, עמ' רע-רעא. יש להקדים שם השינוי, ובמיוחד בגיטין.
222. סומא שאינו יכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אם יכול לעשות שליח. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' קטז, עמ' רסד. אין זה מעיקר גוף הגט, ויש להתיר לו לעשות הרשאה לשליחות.

223. זקן שחסר לו חוש השמע ומבין כל דבר בכתב, אם יכול לגרש. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' קח, עמ' רנט.
 חרש היינו מתחילת ברייתו, ולא מי ששמע ובגלל זקנתו נחלש ואבד כח שמיעתו.

224. איך מכררים שהיכם איטר. הרב כלפון משה הכהן. שואל ונשאל, ח"ו, אה"ע, סי' קנב, עמ' רצד.

מעבירים אותו לפי תומו לפני הדיינים שלוש-ארבע פעמים, ויראו אם פותח תמיד ברגל ימין, אזי אינו איטר, וכיוצא בכדיקות אלו.

225. אשה הזקוקה ליכוס אך אינה שפויה לגמרי, אם אפשר לחלוץ לה. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, אה"ע, סי' יד, עמ' רלא.
 היא לא התרפאה לגמרי, ואין למצוא לה היחר שתהיה בת חליצה.

יז. נזיקין

226. פתיחת מרפאה בכית משותף. הרב יצחק שיף. עמק הלכה — אסיא א, 146-138.

פירוט האופנים מתי התנגדות השכנים מוצדקת ומתי לא.

227. בת עניה וחולנית לענין ירושה במקום בן. הרב בצלאל שטרן. בצל החכמה, ח"ה, סי' סט, עמ' צט-קא.

אין הבת יורשת את אחי האב שנפטר בלי בנים, והבן (אחיה) הוא היורש. יש לבית הדין להוכיח את אחיה שלא יתאכזר על אחותו העניה והחולנית או לכופו מדין צדקה, אך לא מדין ירושה.

228. אשה שחולה, ויורשיה מבקשים שתשבע על כתובתה כשחלקם אינם לפנינו. רבי יצחק מזיא. יפה נוף, חו"מ, סי' כ, עמ' קסו.

יש להשביעה כעת קודם שתטרף השעה, ואע"פ שקצת יורשים במרחקים.

229. טעויות רפואיות. הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה — אסיא א, 137-124.

חילוקי דינים מתי חייב ומתי פטור מתשלומין רופא שהזיק לחולה, ואם חייב גלות כשהמית בטעות.

230. רשלנות רפואית ביהדות ובישראל. השופט אמנון כרמי והעו"ד עמירם שגיב. חיפה, תמר, תשמ"ו, 271 עמ'.

מחקר יזום וממומן ע"י ש' מדנס, הסוכנות לביטוח הרפואה, אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה לקרימינולוגיה והמרכז למחשבים ויהדות. חלק א: רפואה והלכה.

יח. הפלות

231. הריגת עוברין במעי אמן. הרב משה פיינשטיין. הדרת מלך ד, מא-נב. אסור להרוג העובר גם כשהרופאים אומרים שיש חשש למיתת האם, עד שתהא האומדנא שלהם כי קרוב לודאי שתמות.
232. הצלת חיי האם או חיי העובר. הרב יצחק זילברשטיין. בשבילי הרפואה ז, צט-קיא.
- אין לקרב מות האשה בניחוח להצלת העובר, ואפילו אם הסכימה לכך. מותר לבצע הפלה כדי למנוע לידה שתסכן את האם, אבל אם מקבלת את הסיכון על עצמה אין בזה עוון הריגה. כשמצבה נואש ואפשר להציל את העובר, מותר לבצע ניתוח קיסרי שיצילה וממילא יינצל העובר. צריך עיון אם לסמוך על השיטה, שמותר לנתח כאשר הזיהום פגע בקרום המוח והאם טריפה.
233. ולד חסר גולגולת, אם מותר לגרום למיתתו במעי אמו. הרב נתן גשטטר, להרב יצחק זילברשטיין. להורות נתן, ח"ה, סי' קיד-קטו, עמ' קנג-קנו. אסור להרוג את העובר, אלא אם כן יש סכנה לאמו.
234. התאבדות כמחלת נפש. הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה — אסיא א, 202-204.
- נערה חולנית בנפשה שהרתה ומאיימת להתאבד, מותר לבצע הפלה כדי להציל את חייה.
235. איומה של נערה בהתאבדות כעילה לכיצוע הפלה. הרב יצחק זילברשטיין. עמק הלכה — אסיא א, 209-205.
- אין לבצע הפלה לנוכח איום התאבדות של האם, אלא אם כן היא שוטה שמסוגלת להגשים מה שאומרת, ורוחים איסור תורה להצלתה.
236. זמן חיוב על עבירת רציחה בקיצור חיים. הרב אביגדור נבנצל. עמק הלכה — אסיא א, 312-313.
- החיוב הוא מזמן ההכאה, שאז כבר גורם לקיצור חיי המוכה.
237. טוב לו שנכרא. נריה גוטל. הצפה, ב' ניסן תשמ"ו, 7.
- דעת ההלכה על קדושת החיים, שוללת דעת בית המשפט העליון שרופאה אשמה בכך שלא יעצה למעוברת ילד נגוע במחלה — להפילו.

יט. הפרייה מלאכותית

238. הזרעה מלאכותית. הרב אברהם מאיר איזראעל. ויען אברהם, ח"א, אה"ע, סי' א-ה, עמ' רכז-רלה.
- השיבו לו כתש"ח: א. הרב דוד שפרבר (יש לצאת נגד זה בגלל החששות החמורים); ב. הרב יוסף גרינולד מפאפא (יש למנוע זאת, ובזרע הבעל ישאלו רב); ג. הרב שמעון ישראל פוזן משופרון (כנות ישראל הכשרות לא יעשו זאת גם מבעליהן); ד. הרב חיים רבינוביץ מבוקרשט (בזרע הבעל אין הרבה חששות, ובכל זאת לא ייעשה כן בישראל); ה. להרב מאיר אמסעל, כדבר נישואי אח ואחות שנולדו מהזרעה מלאכותית.
239. בענין הזרעה מלאכותית. הרב שמואל ואזנר, לר' חיים דיקמן. שבט הלוי, ח"ו, סי' רג, עמ' קצד.
- אין להתיר הזרעה מלאכותית לפני טבילת האשה, וכמו שפסק המהרש"ם.
240. הפרייה מבחנה — יחוס עובר לאם פונדקאית ולאם ביולוגית. הרב יהושע בן מאיר. בדרך אפרת 26, 2-32; ביתר הרחבה: אסיא מא, 25-40. ספר אסיא ח, 153-168.
- לדעות הרבנים שנחלקו בשאלה זו כימינו, יש ביסוס בארבעת השיטות שבסוגית מעוברת שנתגיירה.
241. יחוס אמהות בהשתלת עוברים. הרב עזרא ביק, תחומין ז, 266-270. האם שעיברה נחשבת אם הולד, ולא האם היולדת.

מפתח המחברים

אברום, אברהם ס. 118	ארליך, דב 179
אדלר, ר' א. 108	ברימל, ר' יוסף מרדכי 115
אורבך, ר' שלמה זלמן 162	ביק, ר' עזרא 241
אזולאי, ר' ע. 220	בן מאיר, ר' יהושע 240
איזראעל, ר' אברהם מאיר 11, 21, 76,	גוטל, נריה 237
221, 238.	גולדברג, ר' ברוך פנחס 162
איזיקזון, ר' מאיר 10, 12, 98, 116,	גולדברג, ר' זלמן נחמיה 169, 200
130	גליק, שמעון 164
אייזנטל, ר' פנחס אליהו 158	גרינולד, ר' יוסף 182, 238
אמסלם, ר' חיים 34, 39	גריסגוט, ר' יהושע חיים 15

- גשטטנר, ר' נתן 43, 44, 56, 80, 85, 88, 103, 144, 201, 202, 233
 גשטטנר, ר' שלמה 143
 דייטש, ר' מתתיהו 128
 דרוק, ר' זלמן 29
 הורביץ, ר' אברהם דוד 162
 הלברשטם, ר' יקותיאל יהודה 66
 הלפרין, ר' לוי יצחק 169
 הלפרין, ר' מרדכי 1, 157, 180
 הניג, ר' נפתלי הירצקא 87, 123, 148, 203
 הנקין, ר' יהודה הרצל 36
 הרשקוביץ, ב. 115
 חזנר, ר' שמואל 18, 32, 46, 51, 54, 68, 70, 112, 114, 129, 137, 138, 149, 150, 166, 168, 173, 183, 184, 189, 191, 195, 196, 204, 205, 239
 חזנר, ר' יחזק 24, 121
 וונדר, ר' מאיר 5, 19
 ריגדור, ר' שבתי שלמה 63
 ריינבלגר, ר' משה 7, 14, 171, 172
 רייס, ר' יצחק יעקב 90, 162
 ולדינברג, ר' אליעזר יהודה 162, 170
 זיו, ר' עזריאל יהודה 8
 זילברשטיין, ורנר 178
 זילברשטיין, ר' יצחק 13, 40, 162, 164, 176, 229, 232, 234, 235
 זלזניק, ר' אברהם יעקב 162
 זלמנוביץ, ר' אפרים 2
 טובים, ר' שלמה 126, 127, 146, 177
- טריבר, ר' חיים יעקב יוסף 17
 יוסף, ר' עובדיה 35, 120
 יפה-שליזנר, ר' אברהם 60, 89, 186, 214
 ישראלי, ר' שאול 160
 הכהן, ר' כלפון משה 75, 81, 83, 99, 119, 192, 193, 197, 206, 213, 215, 218, 222, 224
 כץ, ר' אליהו 94, 185
 כרמי, אמנון 230
 לוי, ר' ב. 220
 הלוי, ר' חיים דוד 57, 93, 95, 96, 117, 154
 לוינטל, ר' אפרים שרגא 109
 לייפר, ר' חיים אלתר דוד 73
 לנסקי, ר' משה 38
 מזיא, ר' יצחק 28, 33, 64, 78, 104, 105, 132, 133, 134, 152, 153, 225, 228
 מינצברג, ר' ירחמיאל ישעיה 151
 מלצר, אפרים 115
 מצגר, ר' יונה 180
 משאש, ר' שלום 161
 נבנצל, ר' אביגדור 236
 סופר, ר' עקיבא 142
 סלי, ר' מנחם 156
 סלמן, ר' יעקב 190
 פחן, ר' שמעון ישראל 238
 פיינהנדר, ר' ישראל פסח 58
 פיינשטיין, ר' משה 231
 פירסט, ר' ישעיה 20
 פירר, ר' בן ציון 167
 פרנקל, ר' יוסף 97
 צימבליסט, ר' חיים גדליה 220

שטרית, ר' יהודה 22, 23, 25, 27, 30,	צינור, ר' גבראל 74
122, 111, 106, 82, 65	קטן, רפאל 115
181, 155, 145, 135	קניבסקי, ר' חיים 15
219, 188	קורצטג, ר' משה 180
שטרן, ר' בצלאל 37, 41, 84, 92, 110,	קריוז, ר' שלום 4, 31, 47, 48, 55, 61,
227, 199, 124	131, 107, 101, 86, 62
שטרן, ר' יחיאל מיכל 139	194, 147, 136
שטרנבוך, ר' משה 3	רבינוביץ, ר' חיים 238
שיינברג, ר' חיים פנחס 67	הרבנות הראשית 159
שיף, ר' יצחק 79, 226	רובין, ר' חיים יעקב מאיר 19
שליינגר, יחיאל 1	רובין, ר' מנחם מנדל 52
שמרלר, ר' אליהו שמואל 45	רוזן, ר' ישראל 185
שנבלג, ר' שרגא פייביש 16, 49, 50,	רחנברג, ר' שמואל 26
91, 90, 77, 72, 69, 59	רוט, ר' אהרן 53
165, 113, 102, 100	ריזל, ר' משה יוסף 71, 174
שפירא, ר' משה שמואל 162	רייזמן, ר' ישראל 9, 42
שפירר, ר' מ.ד. 108	שגיב, עמירם 230
שפרבר, ר' דוד 238	שטיין, ר' מרדכי 125, 140, 141, 187
	שטיינברג, אברהם 6, 175

מפתח העניינים

אב 36; אבלות 181; אבר 45, 46, 113, 146; אדמת 13; אוזניים 77, 106, 145;
אוטובוס 154; איטר 15-19, 199, 224; איידס 2; אינקובטור 146; איסורים 107,
165; אלכוהוליסט 176; אם 240, 241; ארץ ישראל 151; אשכים 149,
193-196; אשר יצר 22.

בטחון בה' 7, 11, 187; ביטוח בריאות 11; ביטול איסור 110; ביצה 66; ביקור
חולים 70, 162; בית חולים 30, 32, 47-49, 51, 58, 59, 61, 65, 70, 84, 85, 113,
166-171, 182-185, 190, 214; בית כנסת 115; בית משותף 226; בר מצוה 16;
ברכות 32-36; בשר בחלב 109; בתולים 202.

גבורת אנשים 219; גבס 26, 143; גולגולת 233; גוסס 166, 167, 191; גזיזת
שערות 71; גזל 57; גט 221-223; גיד זכרות 149; גילוח זקן 111; גירושין
207-212, 219, 220; גרדת 111; גרידה 135.

דם 69, 122, 125-138.

הכדלה 61, 62, 94; הגומל 34-36, 47; הגעלה 86, 87; הדלקת הנרות 59; הומיאופתי 88, 89, 110; הושענא רבה 105; הזרעה מלאכותית 238, 239; המתח חסד 2; הפלות 231-237; הפריית מבחנה 240, 241; "הצלה" 51, 52, 56; הקזת דם 33, 104, 105; הקפת הראש 112; הריון 13, 69, 124, 125, 191; השתלות 157-161, 240, 241; התאבדות 234, 235; התעמלות 79.

סס 118, 121-123; ורידים 47.

זקן 25, 83, 100, 137, 154-156, 194, 223; זריקת 121, 128; זרע 123.

חברה 2; חובש 13; חולים 13, 23, 25, 27, 30, 32, 38-54, 63, 64-68, 71, 76, 78, 80, 81, 90-92, 94, 96, 97, 101-103, 107, 110, 152, 162-174, 177, 181, 191, 193, 194, 197, 201, 203, 204, 227, 228; חולשה 216, 217; חוק האנטומיה 179; חיטים 90; חייל 13; חימום אוכל 65, 66; חיתולים 67; חלב 67, 68; חליצה 225; חרש 106, 209, 210, 223; חתולים 198; חתן 116, 163, 199.

טבילה 139-145; טיפות 72; טלטול 84, 85; טעות 229.

יבום 224, 225; יולדת 47-49, 59, 93, 127, 182, 183, 190; יום טוב 63; יום כיפור 43, 44, 63, 96-103; יחוס 240, 241; יין 62; ים 119, 120; יסורים 172; ירושה 227, 228.

כדורים 122, 123; כהנים 182-186; כויות 161; כלבת 2; כלה 199; כסא גלגלים 81, 82; כשרות 84, 85, 108; כתובה 202, 282.

לב 115, 157-159, 171; לחישה 78; לידה 189.

מגילה 106; מדחום 80; מדע 180; מוך 141; מום 175, 205, 207, 210; מוות מוחי 159; מזיד 56; מח 176; מחלות 21, 150, 151, 206, 208, 212-218; מילה 146-150; מעיים 20, 23, 133, 134; מכונת הנשמה 166-171; מכשיר רפואי 125-130, 134; מניעת הריון 117, 122, 187, 188; מניקה 138; מעלית 70, 139; מערכת העיכול 6; מפגרים 200; מצוות עשה 41; מצות 90, 91; מציצה 150; מקל 83; מרה 6; מרפאה 226; משוגע 177, 211, 225; משחה 74, 144; משלוח מנות 107; משקל 146; משקפיים 186; מת 160, 161.

נאמנות הרופא 14; נדה 118-145, 203; נדרים 151-153; נטילת ידיים 31, 58, 101, 102; נישואין 199-201, 203-206; ניתוח קיסרי 138, 232; ניתוחי מתים 178-180; ניתוחים 143, 172-176, 220; נכה 82, 139; נכרים 48-52, 56, 59, 70, 75, 113, 130, 194, 198; נסיעה 119; נרקומן 176; נשיאת כפים 25, 26.

- סגולות 177 ; סודיות 163, 164 ; סוכה 104 ; סוכרת 69 ; סומא 28, 29, 115, 222 ;
 סידן 148 ; סירוס 198 ; סכנה 114-117 ; סמים 2 ; ספירת העומר 92 ; סרטן 115 ;
 סריס 112, 197 .
- עור 150, 160, 161 ; עינים 163 ; עיסויים 79 ; עירוב 82-85 ; עישון 115-117 ;
 עני 159, 227 ; עצבים 76 ; עצירות 24 ; עצמות 46 ; עקרות 220 ; עשן 76 .
- פי הטבעת 132 ; פיזיותרפיה 79 ; פיקוח נפש 38-57 ; פלסטר 67 ; פנים 173 ; פסח
 86-91, 110 ; פצוע דכא 192-196 ; פצע 74, 75, 78, 126-132 ; פתולוגיה 6 ;
 פתילות 24 .
- צדקה 151, 227 ; צהבת 146, 147 ; ציפורניים 71 ; צליאק 2 .
- קבורה 180 ; קטן 50, 54, 98, 99 ; קידוש 47, 58, 60 ; קצרת 104 ; קריאת התורה
 27-30 .
- רופאים 7-10, 13, 14, 63, 96, 111, 113, 125-130, 163, 164, 170, 189, 192,
 196, 202, 219, 229, 230, 237 ; רוקח 110 ; רחם 124, 127, 128, 130, 132 ;
 ריאה 7 ; ריח 72 ; ריצה 79 ; רציחה 236 ; רשלנות 230 .
- שבועה 163 ; שבת 37-85 ; שוטה 40, 100, 176, 201, 234, 235 ; שחפת 13 ;
 שינה 12, 13, 77 ; שיניים 86, 87, 109, 142 ; שיעול 134 ; שיחוק 31, 45, 139 ;
 שלשול 22, 23, 148 ; שם 221 ; שערות 205 ; שפעת 35 ; שתן 27, 129, 131 .
- תחבושת 75 ; תחנת עזרה ראשונה 53 ; תינוק 175 ; תענית 152, 153 ; תפילה 23,
 24 ; תפילין 15-21, 59 ; תפילת הדרך 37 ; תקיעות 95 ; תרופות 60, 64, 73-76,
 88, 89, 108, 121, 131, 172 ; תשעה באב 59, 93, 94, 101 .